

קונטרס

הבינוני

פרשת שמיוני
תש"פ

שנה ב' חוברת כ"ט

שיעורי

הרב שמעון שפיצער שליטיא
הנלמדים בבית המדרש 'בית אהרן'
רח' פחד יצחק 5, ביתר עילית ת"ו

הבינוני

שיעורי הרב שמעון שפיצער שליטיא

A PROJECT OF

שמעו ותחי נפשכם!!

האזינו למאות שיעורים השווים לכל נפש
הנאמרים מדי יום ביומו בכל מקצועות התורה
והחסידות מסודרים להפליא ומלאים כל טוב

קול הבינני

בארה"ב

718-686-8300

ארץ ישראל

072-257-7726

להצטרף לקבלת השיעורים או החבורות

באימייל ולשלוח הערות:

info@lomdoschasidus.com

H0722577726@gmail.com

347.351.2400 / 053.311.0743

שיעורי הרב שמעון שפיצער שליטיא

שיעורים מלוקטים משנת תשע"ט

מפתח הענינים:

אסרו חג כדרך עבודה

כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן / הארת היו"ט נמשכת אל החול / אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ / עבודה קשה שבמקדש / החכמה תחיה בעליה / כולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם / הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף / ההנהגה הטבעית גדולה מן ההנהגה הניסית / ברכת אשר יצר בנוסח הלל / ההנהגה הניסית לעורר את הלב בלבד / אין שום סגולה בעולם / כי אראה שמיך מעשי אצבעותיך / צמאה נפשי לאלוקים לא-ל חי /

מלאכת עבודת ימי הספירה

כעבד ישאף צל / הספירה והתשוקה מעוררות זו את זו / חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה / אופן הגברת התשוקה / ביום חתונתו וביום שמחת לבו / מן העומר אל קבלת התורה / תשוקת ישראל משולה לכמהין / בני ישראל צמאים תדיר / היום יום ראשון בשבת / שבע שבתות תמימות ומחוברות /

איסור אונאת דברים

טעם פטירת תלמידי רבי עקיבא וסיבתה / לא תונו איש את עמיתו / הנה ה' ניצב על חומת אנך / הדמעה פוגעת כאש / אונאת דברים כיצד? / כמה מלקויות בלי רצועה ביד האדון / ואוהביו כצאת השמש בגבורתו / אונאה לשם שמים / ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד / אם שלש אלה לא יעשה לה / שימו לב אל הנשמה /

הסתכלות אלוקית על העולם – מתורת הרה"ק רבי מנחם מענדיל ב"ר משה מוויטעבסק זיע"א

במחיצתו של הבעש"ט / לאור סיפורו של הבעש"ט / כטיפת מים לעומת
הים הגדול / הוויכוח בין משה לפרעה / ההשגחה שבתוך ההסתרה /
תמונות אותיות האל"ף בי"ת הן רק לבושים / כי מהם ניקח לעבוד את ה' /
הנהגת הטבע מורה על אלוקות / ביאור תשובת רבי פנחס בן יאיר / אתא
מיא וכבא לנורא / כל ישראל ערכים זה בזה / הסתכלות של אור לעומת
הסתכלות של חושך /

מדור שבת קודש – צפרא דשבתא

נשמת כל חי

ברכת השיר / במערת צורים יוסד ותוקן / הודאה על יציאת מצרים / צדיק
אוכל לשובע נפשו / עם פמליא של מעלה / אליו שואף זורח / כי אנחנו
חלק ה' עמו / הודאה על תענוג הנשמה / מי ימלל גבורות ה' / הידיים
והרגליים מסייעות לשירה / על כן אברים שפילגת בנו / בהתחברות הכנסייה
הקדושה / מי אנכי שאזכה להתפלל לפני הקב"ה / מחלאים רבים ונאמנים
דיליתנו / אבן מאסו הבונים /

הילולא דצדיקיא

פנינים וקרני אורה לזכרו של הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז
זיע"א

אשר יצר את האדם בחכמה / מסירות נפש בעת הליכתו למקוה / אכן יש ה'
במקום הזה / אין כאלוקינו בוקע מתוך הנשמה / דפיקה על הגב מידיד אהוב

אסרו חג כדרך עבודה

כאילו בנה מזבחה והקריב עליו קרבן

ומשם נמשך להם האור בהיותן למטה, לכן אחר היו"ט שהוא החול ישאר בהם קצת הארה של יו"ט אל החול, כי ההארה הנמשכת להם ביו"ט היא קטנה ומיעוט, גם ביו"ט היו קצתן עומדים במקום החול, ויש יכולת אפילו אחר יו"ט, בחול ממש, להשאיר קצת הארה של יו"ט אל החול... ואנו עושים בשביל הארה זו, וזה אסרו חג. ע"כ.

אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ

ולאחר שגילה לנו רבינו חיים ויטאל זיע"א שהארת החג מאירה אל תוך ימות החול, באו צדיקי החסידות וגילו לנו כי בידינו הכוח לעבדה ולשמרה כדי שתוסיף להאיר יום אחר יום ולא תכבה נרה. וזה לשון הספר הקדוש "אגרא דפרקא" (אות רכ"ו) על הפסוק "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" (שיר השירים ב, ז): כתב הרמב"ן (אמונה ובטחון פי"ט) בבוא לאדם התעוררות אהבת הש"י יראה לעשות תיכף איזה מצוה ועל ידי זה יעשה כלי לאהבה, וזהו עד שתחפץ, שתעשה לאהבה חפץ וכלי, וכן בנפול עליו יראה רוממות וכיוצא, עיין שם בדבריו, דהענין הוא דהיראה והאהבה הבאים מהשי"ת, אם אין להם כלי להתצמצם בתוכו אינם נשארים בקיום, משא"כ כשעושה להם כלי נשארים

איתא במסכת סוכה (מה, ב): אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי, ורבי יוחנן משום רבי שמעון המחזוי משום רבי יוחנן המכותי: כל העושה איסור לחג באכילה ושתיה – מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבחה והקריב עליו קרבן, שנאמר (תהלים קיח, כז) אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבחה.

וברש"י הביא שני פירושים, הראשון שהוא קורא לחג עונג במאכל ומשתה, והשני שמתעסק באכילה ושתיה ביום שלאחר החג. והנה החסידים נקטו כפירושו השני של רש"י, ומשום כך נהגו לערוך סעודות כיד המלך ביום אסרו חג ונחשב להם כאילו בנו מזבחה והקריבו עליו קרבן.

הארת היו"ט נמשכת אל החול

אמנם כן, לכאורה הדבר נראה רחוק קצת מן השכל, שיענג האדם את עצמו במאכל ומשתה, מה שאינו דורש כמעט שום יגיעה והתאמצות, וייחשב לו כאילו בנה מזבחה והקריב עליו קרבן. אכן הצדיקים גילו לנו שיש בעריכת סעודה ביום זה יסוד עצום בעבודה והוא אשר מקרב את האדם אל בוראו עד אשר יגיע לקרנות המזבחה.

והנה שורש יסוד זה נעוץ בדברי רבינו חיים ויטאל זיע"א בספרו "פרי עץ חיים" (שער מקרא קודש פ"ו) וזה לשונו: לכן יש אסרו חג ביו"ט, כי הלא החול היא ביצירה...

ושתיה – מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן", כי זה שעושה איסור לחג על כוונה זו, דהיינו שקושר את ימות החול אל ימות החג וממשיך אליהם את הארת החג, הלא הוא פועל בכך ממש פעולת הקרבן, שהרי הוא מעלה את ימות החול, שהם הגשמי, אל הארת החג, שהיא הרוחני כדרך שהיה הכהן מעלה בשעת הקרבת הקרבנות את הדומם הצומח והחי אל הקודש.

ומלאכה זו איננה קלה כלל וכלל, והרי היא קשה יותר מעבודת החג עצמו, כי בעוד שעבודת החג נעשית בשעה שהאדם פרוש מהכלי העולם והוא כמרחף בין הרקיעים, מלאכה זו נעשית כשהוא כבר שב לאהלו וחוזר לעבודת כפיו. וכיון שיתאמץ האדם ויעלה בידו גם לעת כזאת להמשיך את הארת החג אל ימות החול, בוודאי ראוי לו שבת זה שנתנו לו חז"ל – מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן.

משל למה הדבר דומה לאלו שהולכים ל"ימי עיון" להשתלם בהם בנושאים מסוימים ולרכוש בהם ידיעות רבות החסרות להם, שכל זמן שהותם בצוותא חדא בבתי המלון, הם מתלהבים ומתלהטים אחרי ראיית עיניהם ושמיעת אזניהם, ואין אפוא שום חכמה במה שהם מביטיחים אז לעצמם, עד כדי שבועה בנקיטת חפץ, שיכלכלו צעדיהם כל ימיהם על פי ידיעות אלו.

החכמה תחיה בעליה

החכמה היא כאשר הם יוצאים את פתחי בתי המלון ושבים אל המציאות העגומה, כאשר בבתיהם מחכה להם צער גידול בנים או פרנסה דחוקה ר"ל, כי אז הוא

בקיום. ועיין בספר קדושת לוי (לשבועות אופן הג') דמשום הכי נקרא חג השבועות חג עצרת, דגדלות היראה והאהבה הבאה לישראל במתן תורה, מצטרך לכלי שישאר הדבר בקיום, כמו הכלי שעוצר את מה שבתוכו. וכן בשעת מתן תורה ניתן להם מצוה, הגבל את ההר, לא תגע בו יד וכו', ומצות פרישה, ועל ידי זה נעשה בחינת כלי ליראה ואהבה שהשיגו עיין שם. והוא הנרצה אחר כל מועד יום אסרו חג, לעשות איסור וקישור להאור הנשפע לישראל בחג, על כן "אסרו" בגימטריה "אור כלי", ע"כ.

מבואר שיום אסרו חג הוא מתנה שהעניק לנו הקב"ה ברוב חסדו כדי שבאמצעותו נוכל לשמור על הארת החג שיתלווה אלינו אל ימות החול ולא יסתלק. אמור מעתה: אין יום "אסרו חג" חג בפני עצמו, אלא יום שבו יוכל המשכיל לקשר בין כל ימות החג שעברו עליו לטובה לבין כל ימות החול העתידיים לבוא עליו, כדי להמשיך אליהם הארתם ולהחיות אותם בשפע קדושת ה"ט.

וכן איתא כמחזה הזה בסוף הספר "מגן דוד" להרה"ק רבי דוד מטולנא זיע"א, שתכליתו של יום אסרו חג היא להמשיך את הארת ה"ט אל ימות החול. ובזה ביאר גם מה שהיו החסידים הראשונים שוהים שעה אחת לאחר תפילתם – כיון שזכו להארה מופלגת בעת תפילתם, שהו שעה אחת בדביקות הנפש כדי להמשיך אותה הארה אל שעות החולין.

עבודה קשה שבמקדש

ומעתה נבין הפלא ופלא מאמר החכמים "כל העושה איסור לחג באכילה

שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון. ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבוא בייעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כג-כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום – וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ע"כ.

ועל פי זה ביאר מרנא החתם סופר זיע"א מה שהסמיק דוד המלך ע"ה הכאת בכורות מצרים למערכות הטבע שקבע הקב"ה בעולמו – (תהלים קלה) "כי אני ידעתי כי גדול ה' ואדונינו מכל אלוקים, כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות, מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו, שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה", כי אף הוא לזה נתכוון – מאין ידעתי כי גדול ה' ואדונינו מכל אלוקים, ושהוא עושה את כל אשר נעשה בימים וכל תהומות, מעלה עבי גשמים ומשיב הרוח? מזה שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה, כי הפרט מגלה על הכלל.

ומעתה נבין שעיקר עבודת היום הוא ליטול את אותה התרגשות העצומה שהיתה לנו בימי החג שחייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים והרגשנו זאת בעצמינו, וכאילו ראינו בעינינו את כל הניסים והנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, ולהכניסה אל הטבע היום יומי. הוי אומר: להתבונן בעצם זה שהתעוררנו משנתנו וירדנו ממיטתנו, ומזה שהקב"ה

שעת המבחן – האם ישכילו ליטול את כל מה שלמדו במשך ימי העיון וישתמשו על פיהם, או שמא ישליכו את הכל אחר גוים כאותם דברים אשר אין בהם חפץ וישוּבו להרגלם הראשון.

וכהיום נוהגים לחלק ה"ימי עיון" כל מחזור לעניינים שונים, פעם לענייני חינוך, פעם לענייני כלכלה ופעם לענייני בריאות, כמו כן מחולקים חגי השנה לעניינים שונים. ואם חג הפורים מאיר בנו הארת השמחה, וחג השבועות הארת התורה, הרי חג הפסח מאיר בנו הארת האמונה, ותפקידו של אסרו חג הוא להמשיך לאחור כל חג ההארה המיוחדת לו אל כל ימות השנה. ונמצא מעתה שאין אסרו חג אחד דומה לשל רעהו, אלא כל אסרו חג שייך לחג המיוחד לו ולהארה המיוחדת לו.

כולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם

ומעתה נצא לבאר בפרוטרוט מה היא מלאכת יום אסרו חג של פסח. והנה ידועים דברי הרמב"ן (סוף פרשת בא) שהנסים הגלויים נועדו כדי לעורר את האדם שידע שכל הנעשה בעולם הוא בהשגחה פרטית, ומזה יראה ויבין גם על ענייני הטבע שגם הם נעשים בהשגחה פרטית ושגם הם נסים הם אלא שהם נסים נסתרים, ובלשונו: ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו

ההנהגה הטבעית גדולה מן ההנהגה הניסית

ומבאר שם עוד בעל "משך חכמה", כי לפי האמת, הנסים הנסתרים אשר נעשים בכל עת ובכל שעה לפי סדר הטבע, גדולים יותר מן הנסים הגלויים כקריעת ים סוף ויציאת מצרים, ובוה הוא מבאר מה שדיברו חז"ל (ברכות שם) בגדולת מזמור תהילה לדוד, ואמרו שיש בו שתי מעלות, האחת מפני שפסקו מסודרים לפי סדר האל"ף ב"ת, והשניה מפני שיש בו הפסוק פותח את ידיך.

וזה לשון ה"משך חכמה": והנה על דרך נס בלתי סדור הטבעי, אינו מן הפלא, כמו ירידת המן וכיוצא בזה. אבל הענין הנפלא בהטבע הוא ההזנה התמידית, שזה קיום הנמצאים והרכבת הנפרדים, ובדרך טבעי כל יום קבוע הזנה לאלפי אלפים בלי מספר נמצאים, מזון, אשר כל אחד יזון מן הטבע, הוא פועל מורה על חכמה ושלמות וכבוד השי"ת למבין, יותר ממה שמורה הנסים. ולכן אמרו (ברכות שם) 'משום דאיתא באלפא ביתא' – שענין 'אלפא ביתא' מורה על סידור טבעי, שאינו מדלג, רק הולך מאלף עד תיו. ולכן בברכת המאורות בחול ושבת סדרו באלפי ביתא, והוא כמו סידור הטבע, שמתנהג בלא מרוצה, רק שהולכין הסבות קשורות והעלולים מסודרים, ובאופן הסידור הטבעי אם נותן מזון להנמצאים, אז הוא ענין פלא. וזהו (תהלים קמה, טז) 'ומשביע לכל חי רצון'... ולכן דייק רש"י (ברכות שם ד"ה משום דאית ביה תרתיה): דאתי באל"ף ב"ת, ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי (עכ"ל רש"י). דעל דרך סדור הטבעי והכל מוכן, זה עיקר מטרה יותר

תולה ארץ על בלימה ומחיה את כל הנבראים, מצורה הראשונה שבשמי שמים העליונים עד שלשול קטן שבים, ולהתרגש מכל זה כמו שהתרגשנו מן הנסים והנפלאות הגדולות שהתעוררו מהם כל העולם מקצה העולם ועד קצהו.

הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף

וראה זה מצאתי ביאור נפלא בספר "משך חכמה" (בחקותי): במסכת שבת (ק"ח, ב) איתא: אמר רבי יוסי: יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. איני, והאמר מר: הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף! – כי קאמרינן בפסוקי דזמרא (שני מזמורים של הילולים, הללו את ה' מן השמים הללו א-ל בקדשו – רש"י). והנה כל לומד יקום על רגליו ויצווה: היתכן להפוך קערה על פיה?! מפני שיקרא האדם את ההלל בכל יום, וישבח את הקב"ה על גבורותיו ונפלאותיו, ייחשב כמחרף ומגדף?!

מבאר בעל "משך חכמה": הקורא הלל בכל יום מורה שראוי להודות רק על הפעולות שיוצאים מגדרי הטבע ונעשים בדרך נס, אך לא על פעולות שנעשים על-פי טבע, כי אלו אינם זקוקים יותר אל היוצר ח"ו, ואם כן הרי הוא מחרף ומגדף. ולכן אמרו חז"ל מנגד (ברכות ד, ב): "כל האומר תהילה לדוד בכל יום, מובטח לו שהוא בן עולם הבא", כי מזמור זה מדבר על פעולות הסדר הטבעי שנעשות בכל יום, והנותן עליהן שבח ותהילה בכל יום, הרי הוא מגלה דעתו שהוא יודע ומאמין שגם אלו נעשים בהשגחה פרטית.

בחוקתי תמאסו וגו' אף אני אעשה זאת לכם וגו', כדי להודיע לנו שהנסים הגלויים היוצאים מדרך הטבע אינם התכלית, ומטרתם רק כדי שנתעורר להכיר שהעולם מתנהג בדרך הטבע ושאר הטבע כפוף להנהגת התורה.

וזה לשונו: הענין, דהנהגה הנסיית היא אינה תכליתית, שהשם ברא העולם שתתנהג באופן הטבעי, אשר היא בת אלוקים וכל תכיל. שמידתה יכולה להיות באופן ברכה נפרצה ואושר מרובה עד בלי די. רק באופן שאם יכיר האדם כי היא איננה רק השגחה פרטית על כל פרט, והטבע הוא רק נסים וצופים, אשר מתרגל עין הרואה, וכאשר ילך האדם בדרכי השם במישור, גם באופן טבעי יוכל להתברך. ובזה נתברכו ישראל "אם בחוקתי תלכו", אז גם חוקות שמים וארץ ילכו במישור, כי כל דרכי הטבע, לפי מה שסדרה אותם החכמה האלוקית, מכוונות ומוגבלות לדרכי התורה והמצוה. ולמען שלא יטעה האדם וישכח בורא ומסדר ומשגיח מהטבע, ויחשוב לרוב הרגלו כי הטבע היא בעצמה, להפרידה מיוצרה, לכן יש נסים, אבל אינם תכליתיים, והנסים הם רק להעיר לבות בני אדם על מפעלות הבורא ב"ה בטבע, כי היא ידו והשגחתו הטהורה, ע"כ.

אין שום סגולה בעולם

וזה סגנון לשונו של מרנא החתם סופר זיע"א על הפסוק (בשלח טו, כה) "ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים": נראה לי כך, הנה יש סגולות שאינם בטבע, ונלאו כל חכמי לב איך המאגינעט (מגנט) מושך הברזל, וכן כמה עניינים שהם סגולה ולא

ממפעלות הנסיי, ע"כ.

ונראה להוסיף שזהו מה שאמר רבי יוסי "יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום" ואמרו בגמרא שכוונתו לפסוקי דזמרא – נתכוון בזה לעורר הרצון שיאמר פסוקי דזמרא בכל יום באותה התרגשות שהוא אומר את ההלל על הנס הגלוי, וזה על ידי שיכיר בשלמות שהפעולות הטבעיות מורות על השגחת השי"ת לא פחות מן הנסים הגלויים ושמה עוד יותר מהם.

ברכת אשר יצר בנוסח הלל

בספר "ברכת אהרן" (פרח מטה אהרן עמ' לא) הובא מכתבו של הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקרלין זיע"א בו סיפר על זקנו בעל "בית אהרן" מקרלין זיע"א שפעם אמר ברכת אשר יצר בנוסח ובמנגינה של הלל, ואמר למקורביו: "וואס מיינט איר קינדערליך, יעדער הייליג ווארט דארף מען זאגן אזוי ווי הלל".

הגיע בעל בית אהרן זיע"א להכרה שלמה, שמערכות גוף האדם העושים את מלאכתם תמידין כסדרן בסדר מופתי, מעידים על כוח השגחתו של הקב"ה לא פחות מכפי שמעידים על כך הנסים הגדולים כיציאת מצרים וניצחון החשמונאים את היוונים, עד שיצאה ברכת אשר יצר מפיו בנוסח של הלל.

ההנהגה הניסית לעורר את הלב

בלבד

ועיין שם עוד בספר "משך חכמה" (בתחילת דבריו) שמשטעם זה הודיעה התורה "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אתם, ונתתי גשמיכם בעתם וגו' ואם

כי אראה שמיך מעשי אצבעותיך

ובספר "משך חכמה" הנ"ל הוסיף עוד שיש שתי דרכים להגיע לאמונה זו בה', האחת על-ידי ההתבוננות ביסודות הטבע, והשנייה על-ידי ההתבוננות בתהלוכות הטבע, ואברהם אבינו ע"ה היה הראשון שהגיע אל האמונה באופן זה.

וזה לשון המשך חכמה: ולכן אדם הראשון קרא שמו ה', שהוא ראה הפעולות איך נעשו והיסודות איך נבראו, שזה מה שמורה איך השם הוא נותן הצורות והבריאה ביסודות. ולזה אמרו במדרש (בראשית רבה יז, ד) אני ה' – הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדם הראשון. אבל אברהם הכיר הטבע והתבונן בה, ומדרכי הטבע והליכותיה הבין מפעולות תמים דעים, והכיר היוצר מתוך הצורה, ויש מנהיג לבירה זו (שם לט, א). ועל זה מורה שם "אדנות", ולא היה אדם שקרא להקב"ה אדון עד שבא אברהם. כי שם ועבר ומתושלח ידעו הוויות הנמצאים בחידוש מהשם, מקבלת אדם הראשון, והשיגו דרכי ה' מן הסיבה אל המסובב, ומהעילה להעלול, ומן המוקדם אל המאוחר. לא כן אברהם, השיג מן המסובב ומן המאוחר למוקדם, עד כי השיג היוצר השם האמיתי, שהוא בראן וחדשן מן האפס וההעדר המוחלט, ועל זה יורה שם אדנות, והשגה זו העיקרית בכוונת הבריאה. לכן אמרו (בראשית רבה יב, ח) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם – באברהם". וכמו שהאדם שאינו מבין על מציאות והשגחת הבורא, רק מן הנבראים יודע ומבין שנבראו, ומושגחים בפעולות בורא מחויב במציאותו ובחכמתו המתאחדת עמו. וזה הבנה כהשגת אברהם. וכמו שאמר (בראשית ב, ד) "ביום

בטבע, וכתב הרמב"ן שכל יעודי תורה הם סגולה, כי אינם בטבע, שאם יעבוד האדם עבודה זרה ועצר את השמים, אם בחקותי ילכו יתברכו כך וכך, והאוכל חלב ייכרת.

אמנם אומר אני שאין שום סגולה בעולם אלא חסרון ידיעתנו בטבעיים (כפי שאנו רואים שמיום ליום מתגלים גילויים חדשים בטכנולוגיה וכדומה אשר לא היו ידועים בימי קדם), ואילו היה מגלה לנו הקב"ה את סתרי הטבע היינו יודעים מדוע המאגינעט מושך הברזל, ואילו היה מגלה לנו סתרי התורה ומעשה מרכבה, היינו יודעים מדוע האוכל חלב הוא בכרת, ומדוע העובד עבודה זרה עוצר את השמים מן הגשמים, וכן נבין טעמי פרה ושעטנו.

והנה הראהו הקב"ה למשה עץ מרוסס המוות להמתיק המים המרים, וזה נראה סגולה והיפך הטבע, אך הקב"ה רצה להראות לו שכך פועל הטבע, ואינו סגולה, אלא שהוא דבר נסתר וחסרון ידיעה שעץ זה ממתיק את המים המרים, וזהו "שם שם לו חוק ומשפט", כי שם הודיע לו שגם החוקים והמשפטים של התורה פועלים כך, כי פועל זה מביא באופן טבעי לתוצאה זו לטב ולמוטב.

וזהו מה שהוסיף לאמור בפסוק שלאחריו: אם שמוע תשמע לקול ה' אלוֹקֶיךָ והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חוקיו, כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך", כי לאחר שהודיע לו שהחוקים והמשפטים של התורה פועלים בעולם באופן טבעי, אמר לו כי ידע מעתה שאם ישמע לקול ה' אלוֹקֶיךָ וינהג לפי משפטיו וחוקיו, לא תבוא עליו שום מחלה. עד כאן תוכן דברי החתם סופר.

דווקא לכפירה, ומי יערב להם לאלו הרוצים ללכת בעקבי אבותיהם שיגיעו על ידי חקירת הטבע אל האמונה ולא אל הכפירה ח"ו? והתשובה היא על-פי יסוד זה הגלום באסרו חג, שאם יקיש האדם מן הנסים הגלויים שאירעו לאומה הישראלית בכללות ולו בעצמו בפרטות אל פעולות הטבע הנעשות בעולם בכל יום בכל עת ובכל שעה, וישכיל להבין כי אלו כמו אלו אצבע אלוקים הם ונעשים בהשגחה פרטית בסדר מדויק ולא יחטיאו אל השערה, אזי יתרגש מכל פעולות הטבע, וכיון שיתרגש מהן, ממילא תגדל אמונתו ואהבתו בה' יתברך ככל שירבה לחקור אחר דרכי ומנהגי הטבע ולהתבונן בהם.

עשות אלוקים ארץ ושמים" – זה על ההשגחה מלמטה למעלה, מן המאוחר אל המוקדם, ע"כ.

צמאה נפשי לאלוקים לא-ל חי

וכבר ידועה לשוננו הזהב של הרמב"ם ז"ל (הלכות יסודי התורה פ"ד הי"ב): "בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא", ע"כ.

אכן כאן ישאל השואל: הלא רבים מחוקרי הטבע הגיעו על ידי חקירת הטבע

מלאכת עבודת ימי הספירה

כעבר ישאף צל

בספר החינוך כתב על מצות ספירת העומר (מצוה שו) בזה הלשון: משרשי המצוה על צד הפשט, לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה, ומפני התורה נבראו שמים וארץ וישראל, וכמו שכתוב (ירמיהו לג, כה) 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת'. והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה, וכמו שאמר השם למשה (שמות ג, יב) 'זוה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה', ופירוש הפסוק כלומר, הוציאך אותם ממצרים יהיה לך אות שתעבדון את האלוקים על ההר הזה (וכפי שפירש רש"י בפירושו השני שם: כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך, שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה, שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל), כלומר שתקבלו התורה שהיא העיקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים והיא תכלית הטובה שלהם. וענין גדול הוא להם, יותר מן החירות מעבדות, ולכן יעשה השם למשה אות צאתם מעבדות לקבלת התורה, כי הטפל עושין אות לעולם אל העיקר.

ומפני כן, כי היא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוונו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשונו

החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל (לשון הפסוק באיוב ז, ב. וזה לשון פירוש רש"י שם: כעבד שהוא יגע כל היום וישאף ויתאוה מתי יהיה צל הערב), וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא. עד כאן לשון החינוך.

הספירה והתשוקה מעוררות זו את זו

ובאמת הדבר ידוע לכל אף בימינו, שכאשר האדם מחכה בכיליון עינים לאיזה דבר שהוא משתוקק אליו, כגון שמחת נישואין וכדומה, הוא סופר ומונה את הימים עד שהוא מגיע לאותו יום נכסף. והנה ציוה לנו הקב"ה שנשמש בכוח זה, לקראת בואנו אל יום קבלת התורה שהוא תכלית העולם ובעבורו נבראו שמים והארץ וישראל.

אמנם כן, לפי טעם זה מוכח שעלינו להתבונן היטב כתנאי קודם למעשה בגדלותו של יום קבלת התורה ולהבעיר בלבנו תשוקה עצומה אליו, כי בלאו הכי יהיה העיקר חסר מן הספר, כי מה תועיל לנו הספירה מבלי שנרגיש בלבנו תשוקה אל היום שבעבורו אנו סופרים.

ואולם זה ברור שעל האדם לקיים מצוה זו אע"פ שעדיין אינו מרגיש תשוקה ליום קבלת התורה, ואדרבא הספירה עצמה תוכל לעורר אותו ולהביאו אל ההתבוננות אשר תבעיר בלבו שלהבת התשוקה, וכפי

וכעין זה איתא מבעל "מאור ושמש", שלכן כתבה התורה בלשון נקבה "שבע שבתות המימות", כדי לרמז על ענין זה, שמטרת הספירה היא כדי לעורר התשוקה והצימאון, כי רק על ידי כן יוכלו לקבל התענוג של קבלת התורה. וכבר אמרו עוד הצדיקים, שמטעם זה נצטווה משה להגביל את העם שלא לעלות אל ההר, כדי לעורר בהם התשוקה והצימאון ועל ידי זה ייעשו לכלי מחזיקי חמדה.

אופן הגברת התשוקה

אכן מאחר שנתברר שמהותה של מצות ספירת העומר הוא להגביר התשוקה והצימאון בלב ליום קבלת התורה, חובה עלינו לברר באיזה אופן נעשה כן. והנה בספר החינוך מצות ספירת העומר כתב עוד לבאר מדוע מונים הימים שעברו ולא הימים שעתידיים לבוא כפי שהיה הדין נותן, וזה לשונו: "וזהו שאנו מונין לעומר, כלומר כך וכך ימים עברו מן המנין, ואין אנו מונין כך וכך ימים יש לנו לזמן, כי כל זה מראה בנו הרצון החזק להגיע אל הזמן, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחילת חשבונינו ריבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן שתי הלחם של עצרת".

כך הוא טבעו של אדם, שאם מרחיקים אותו מן הדבר שהוא משתוקק אליו יותר מדי, הוא מרגיש כאילו אין הדבר שייך אליו ומאבד את תשוקתו. ולכן קבעו חז"ל להזכיר בספירתנו את הימים שעברו ולא את הימים העתידיים לבוא, כדי שלא להזכיר ריבוי הימים וממילא נרגיש בלבינו כי הנה הדבר קרוב אלינו מאוד והוא הולך ומתקרב אלינו יותר ויותר, ודבר זה יגביר בנו התשוקה עד

שכתב החינוך עצמו בענין איסור שבירת עצם בפסח (מצוה טז), שהאדם נפעל כפי פעולותיו, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות.

חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה

והנה הטעם שרצה הקב"ה שנגביר את תשוקתינו וצימאונינו לקראת קבלת התורה, הוא מפני שככל שתשוקת האדם גדולה יותר אל הדבר וצמא אליו כך הוא מקבל ממנו תענוג יותר גדול כשהוא משיגו והוא מתאחד עמו, והלא תכליתה של קבלת התורה היא שנתענג עם התורה ושנתייחד עמה ושתהיה חקוקה בכל רמ"ח אברינו ושס"ה גידינו.

וזה לשונו הטהור של הספר הקדוש "מאור עינים" (פרשת אמור) על הפסוק וספרתם לכם וגו': חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חיבה יתירה נודעת להם וכו' (אבות פ"ג מ"ד). כלל הדבר שתענוג תמידי אינו תענוג, לכך והחיות רצוא ושוב, אך אינו נפסק רק שמשאיר רשימו, ועל ידי שמסתלק עושה כלי שיוכל לקבל תענוג, ובלא הסתלקות לא היה כלי ולא היו יכולים לקבל תענוג. וזהו חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, כלי לקבל חמדה, זהו חיבה יתירה שיהיו יכולים לקבל תענוג... כדאיתא במדרש לכך אמרה תורה נדה תטמא ז' ימים כדי שתתחבב על בעלה, ולכן צוה השי"ת שבעה שבועות תספר לך כנגד ז' נקיים כדי שיוכלו לקבל תענוג הגדול דהיינו קבלת התורה, כי בכל חג שבועות אנו מקבלין התורה... ואין לך תענוג כקבלת התורה שהיא יחוד פנים בפנים כמו שכתוב (דברים ה, ד) פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר, ע"כ.

מאוד.

ביום התונתו וביום שמחת לבו

ומבואר מזה, שככל שהאדם מרגיש נגיעות יתירה וקורבה אל הדבר שהוא כוסף אליו, כך תגבר תשוקתו וצימאוונו אליו. וכן תראה, לשם דוגמא, באנשים המחכים לשמחת נישואין, כי אין תשוקתו של זה דומה לשל רעהו. החתן והכלה ישתוקקו אליה בתשוקה עזה, כמעט שתצא נפשו, כי הם מרגישים נגיעות נורא אל הדבר שישנה מהותם לגמרי לאחר חתונתם; בני משפחתם הקרובים ישתוקקו אף הם, אך לא בתשוקה עזה כמו החתן והכלה, ובני משפחה הרחוקים וגם רעים וידידים של החתן והכלה ישתוקקו אך מעט, כי אצלם אין זה משנה כל כך.

ונמצא אפוא, שעיקר מלאכת עבודת ימי הספירה, הוא להחדיר בלבנו כי יום קבלת התורה הוא יום שמחת נישואין ושאין אנו נמנים לא על קרובי הכלה ולא על רעי הכלה, אלא אנו הכלה בכבודה ובעצמה בהתאחדותנו עם התורה. ועל ידי שנדע דבר זה ונאמין בו, ממילא יגבר בלבינו הרגש אל יום קבלת התורה ונשתוקק אליו מיום אל יום יותר ויותר.

לא בכדי עשו החסידים עסק גדול מספירת העומר, אלא מפני שספירת העומר היא מצוה שבלב, כי עיקר מהותה הוא התשוקה אל יום קבלת התורה כאמור, ואם כן היא צריכה להיעשות מתוך ערגה וכיסופין ומתוך לבת אש.

נאמין שכל אחד מאתנו, באיזו מדריגה שבה הוא נמצא, יש לו שייכות אל התורה ויכול להאיר את חייו על ידה. נביט סביבינו

ונראה מיליוני ומיליארדי אנשים החיים בלי שום משמעות, אוכלים ושותים ומבלים את ימיהם ברדיפה אחרי התאוה והממון והכבוד, ובין מזה איך היו נראים חיינו אלמלא התורה הקדושה – לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. יחד עם כל זה נאמין שבחג השבועות אנו מקבלים את התורה מחדש ומקבלים כוח חדש וחיות חדשה בהשגת התורה, והנה נראה כי אש התשוקה תוקד בלבנו ונמתין ליום קבלת התורה בכיליון עינים.

מן העומר אל קבלת התורה

פעם נשאל הגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל מדוע מונים הספירה לעומר – מה הקשר בין קבלת התורה לקרבן העומר? והשיב: העומר שהוקרב מן התבואה החדשה מזכירה לנו שכל מה שידינו משגת משל הקב"ה הוא ועל כן עלינו להקדיש את הראשון שבהם לשמים, וכשהאדם מגיע להכרה זו באופן אמיתי, אז – ורק אז – הוא ראוי לקבל את התורה, כי הכרה זו של האדם שהוא תלוי בכורא כל עולמים מגבירה בלבנו את תשוקתו וצימאוונו לדעת את רצונו יתברך מאתו ולקיים את כל אשר יצווה עליו כפי שכתב בעל חובת הלבבות.

הא לנו עוד עיקר במצות ספירת העומר אשר אף הוא נועד להגביר את התשוקה בלבנו להגיע אל היום הנכסף של קבלת התורה.

תשוקת ישראל משולה לבמהוין

אכן אם למדנו עד כה כי הגברת התשוקה והצימאון, אשר היא מלאכת עבודת ימי הספירה, מכשירה אותנו לקבל

היהודי יונק את חיותו מעצם צימאון ותאוותו שיש לו ליוצרו.

כן ידוע מה שאמר הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זיע"א על דבריו של המן הרשע (מגילה יג, ב) "ואת דתי המלך אינם עושים – דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י (שבת היום פסח היום), כי לכאורה טענתו אינה ברורה, שהרי שבת היא רק אחת לשבעה ימים ופסח אחת לשנה, והיאך אמר שהם מעבירים בהם את כל השנה? אך בוודאי נתכוון שהתשוקה שיש להם לבני ישראל לשבת ולפסח מעסיקה אותם כל השנה, כולל בימות החול, והיא זו שמעניקה להם חיותם.

היום יום ראשון בשבת

וזה לשון הספר הקדוש "תפארת שלמה" (ספירת העומר): והנה על עונת היחוד ההוא שלמעלה היה חולה ראשם של הצדיקים... שהיו מצפים ומחכים בכל עת ימי הספירה להגיע לעונת היחוד של שבועות כאשר לא נעשה כיחוד הזה מן ליל הפסח עד העצרת... וכן באמת ענין הספירה הוא בכוונה הזאת, שצריך לספור הימים והשבועות לצפות ולייחל על יום חג השבועות שהוא זמן היחוד הנעלה בעליונים... ועל דרך זה הוא הענין בימי השבת, שבכל יום הוא מונה היום יום אחד בשבת או שני בשבת, שהכוונה הוא כנ"ל גם כן כאשר ידוע כי בשבת נעשה היחוד בעליונים כמו בעת בנין בהמ"ק העתיד במהרה בימינו... לכן הצדיקים מצפים בכל ימי השבוע על יום השבת, עונת היחוד, והם מונים ומצפים כל יום ויום על יום השבת העתיד לבוא בהיחוד כנ"ל.

את התורה ביום הנכסף, נצא ונחזה מעתה כי התשוקה בעצמה אף היא מקרבת את האדם לבוראו ומעניקה לו חיות עצומה.

כי הנה נעים זמירות ישראל כתב בתהילותיו (סג, ב): "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועייף בלי מים". וכתב רש"י: "כמה לך בשרי – לשון תאוה ואין לו דמיון" (וכבר פירשו הצדיקים שאין לתאוה זו לה' יתברך שום דמיון בכל תענוגי העולם זה). אולם במדרש (רבה פרשת ויצא) איתא: "צמאה לך נפשי כמה לך, אמר רב איבו ככמיהות הללו שהן מצפין למים". ופירש הדבר כי בעוד כל הפירות והירקות יונקים את חיותם מן האדמה על-ידי שורשים הטמונים בארץ, הכמהין אינם כן שהרי אין להם שורשים, אלא הם יונקים את חיותם על-ידי הציפיה והצימאון שיש להם למים. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה שכפי שהכמהין יונקים את חיותם על-ידי צימאונם למים, כן בני ישראל יונקים את חיותם על-ידי צימאונם לה' אלוקים ולתורתו.

אמור מעתה כי התשוקה לה' יתברך ולתורתו אינה אמצעי בלבד להיעשות כלי לקבלת התענוג, אלא היא עצמה בעלת תכלית כי ממנה יונק האדם את חיותו.

בני ישראל צמאים תדיר

כן ראיתי מציינים לדברי הגמרא במסכת סנהדרין (עו, ב) על הפסוק (דברים כט, יח) "למען ספות הרווה את הצמאה", בהם מבואר שהרווה מרמז לנכרי והצמאה מרמז לישראל, וכפירוש רש"י שם: "רווה – נכרים ששבעים ואינן צמאין ליוצאם, צמאה – זו כנסת ישראל שצמאה ותאבה ליראת יוצרה ולקיים מצוותיו". והיינו כאמור, כי

על כן נכתב שמונת ימים בחיבור כל השמונה ימים יחד בתמימות.

וכמו כן פירשנו מאמר משה בעת פטירתו – בן מאה ועשרים שנה אנכי היום (דברים לא ב), מה תלמוד לומר היום? אבל יתפרש על-פי דברי רשב"י באידרא זוטא (פ' האזינו רצא, א) קודם פטירתו שכל ימיו היה מחכה ומצפה ליום ההוא, כי כל מה שהצדיקים משיגים קודם פטירתם אינם יכולים להשיג כל ימי חיותם, וכמו שכתוב (תהלים קד, כט) 'תוסף רוחם יגועין'. וזה שאמר גם כן משה 'בן מאה ועשרים שנה אנכי היום', כי בכל המאה ועשרים שנה היה מצפה ומשתוקק להשגות היום ההוא, הנה כאשר בא היום ההוא נגמרה אצלו תשוקתו מכל הק"כ שנה בחיבור, וזהו שאמר בן מאה ועשרים שנה אנכי היום.

ומפטיר שם בעל "בני יששכר": וזהו שיש לפרש בפסוק 'וספרתם לכם וכו' שבע שבתות תמימות תהיינה', היינו שתספרו בתשוקה הנכבדת מראשית הימים עד סופם מתי יבוא יום הנועד ההוא יום מתן תורתנו, וכיון שבכל יום תהיו סופרים ומצפים ליום הנכבד ההוא יום החמישים, אם כן כל השבע שבתות תהיינה תמימות, היינו מחוברות. עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום', היינו כל השבע שבתות תהיינה מחוברות למספר החמישים.

נמצאנו למדים כי המשתוקק אל הדבר הנכסף, מלבד מה שיוכל לקבל בעתיד תענוג גדול מדבר זה, הנה כבר יטעם עכשיו בשעת ההשתוקקות מעט מדבר זה שהוא כוסף אליו. וכעין מה שכתוב בספר הקדוש "בית אהרן" (פרשת אחרי) בשם אביו הרה"ק רבי אשר זיע"א מסטאלין, שכאשר היה קורא בשבת זו פרשת יום הכיפורים, היו לו געגועים גדולים ליום הכיפורים כמעט עד כלות הנפש, והיה ממשיל את משלו לאלו שרוקחים את המרקחת קודם הנישואין שכבר טועמים מן המרקחת באותה שעה.

שבע שבתות תמימות ומחוברות

וזה לשון הספר הקדוש "בני יששכר" (מאמרי חודש ניסן מאמר יב – ספירת העומר) על הפסוק (בראשית כא, ד) וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים – הנה ביום השמיני מבעי ליה [ולא בן שמונת ימים], אך הוא כמו שפירש רש"י בכמה מקומות, וכן הוא על פי הדקדוק, שלושת, שבעת, שמונת, מורה על חיבור כל הימים הללו ביחד... והנה אברהם אבינו לגודל תשוקתו לקיים מצות בוראו ובפרט מצוה כזאת למול את בנו לשמונה ימים, הנה מיום שנולד יצחק עד יום השמיני היה מצפה ומשתוקק מתי יבוא יום השמיני ותתמלא תשוקתו במה שיקיים מצות בוראו, אם כן כל השמונת ימים היו בחיבור יחד לפועל ההוא,

איסור אונאת דברים

הבא מכוח הצמצום, והאיש שהוא יש בעיני עצמו ואיננו בטל להשי"ת בתכלית הביטול יש לו בצד מה התדמות לענין השניות ועל כן פועל בו הכישוף ביותר.

והנה בין פסח לעצרת זמן הספירה הוא זמן התכללות המדות והתאחדות ישראל, וזוהי הכנה דרבה לשבועות שאי אפשר היה להינתן התורה בלעדי היות כולם כאיש אחד בלב אחד כמבואר במדרשים², וכמו כן בכל חג השבועות לקבל הארה מזמן מתן תורתנו נצרך להכנה זו, וכבר כתבתי במקום אחר שהתאחדות ישראל היא מצד הביטול שנמצא בכל איש ישראלי להבטל להשי"ת, כי מאחר שכולם מתבטלין להנקודה הפנימית הרי מתאחדים בנקודה הפנימית, אבל איש שהוא יש בעיני עצמו אי אפשר שיתאחד עם זולתו. ועוד שהאיש שאינו יש בעיני עצמו הוא מחמת שידע שאיננו איש שלם בעצמו, והוא מבקש השלמתו, בהכרח נעשה אוהב לזולתו, כי בכל ישראל יש בזה מדה או הנהגה טובה או עכ"פ רעיון טוב ובחצטרף הכל יחדיו מתקבצת קומה אחת שלימה ועל ידי זולתו נשלם גם הוא, על כן בהכרח שיהיו כולם

טעם פטירת תלמידי רבי עקיבא וסיבתה

בעמדנו בימי הספירה בהם נפטרו תלמידי רבי עקיבא על שלא נהגו כבוד זה בזה, ראוי בוודאי לעמוד על תיקון העניינים שבין אדם לחברו ובפרט ראוי לעצור ולהתבונן באיסור אונאת דברים.

והנה בספר הקדוש "שם משמואל" (הגדה של פסח ענין ספירת העומר) כתב לבאר א. היאך נכשלו תלמידי רבי עקיבא בחטא זה. ב. מדוע הגיע להם עונש מיתה, והלא עבירה זו איננה מן העבירות שחייבים עליהם מיתה.

וביאר בזה הלשון: הנה מבואר בספר הגלגולים¹ שכ"ד אלף התלמידים הם אותם כ"ד אלף שנפלו משבטו של שמעון בשטים, וכבר כתבנו במקומו שם שנראה מדברי הזוהר הקדוש שנמשכו לעבירה על-ידי כישוף, שהכניסו בהם רוח רעה, שהוא אחד מהדברים שמעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו, וכן היה בזמרי... אך ביארנו שם שכישוף פועל ביותר באיש שהוא 'יש' בעיני עצמו, כי כל כישוף הוא ענין שניות

¹ ספר גלגולי נשמות להרמ"ע מפאנו ז"ל (אות כ, ערך כזבי).

² ראה ילקוט שמעוני יתרו (רמז רעג) וז"ל: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג, יז). בקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים והיו חלוקים אלו על אלו והיו אומרים בכל שעה נתנה ראש ונשובה מצרימה, מה כתיב ויסעו מסכות ויחנו באתם היו נוסעין במריבה וחונין במריבה. כשבאו לסיני הושוו כולם אגודה אחת ויחנו שם ישראל אין כתיב כאן אלא ויחן שם ישראל (שמות יט, ב) נעשו הומניא אחת, אמר הקב"ה: התורה כולה שלום ולמי אני נותנה לאומה שהיא אוהבת שלום הוי כל נתיבותיה שלום.

מאלוקיך' וזה לא נאמר בו זיראת מאלוקיך'.
ורבי אלעזר אומר: **זה בגופו** וזה בממונו.
רבי שמואל בר נחמני אמר: זה ניתן
להישבון, **וזה לא ניתן להישבון**.

הנה ה' ניצב על חומת אנך

ועוד איתא שם בהמשך הסוגיא: אמר
רב חסדא, כל השערים ננעלים חוץ משערי
אונאה, שנאמר (עמוס ז, ז) הנה ה' ניצב על
חומת אנך ובידו אנך. ופירש רש"י: **הצוץ**
על אונאת דברים אין השער ננעל בפניו...
להפסיד ראייתן מן המקום, **אלא תמיד רואה**
אותם עד שיפרע.

וכבר יש בזה סיפורים לרוב גם
בימינו, באנשים מעוכבי שידוכים או חשוכי
ילדים, שנזכרו לאחר כמה שנים שפעם
העליבו את חבריהם, וכיון שפנו אליהם
לבקש את סלחתם, מיד נושעו.

הדמעה פוגעת כאש

כן ידוע הסיפור המובא במסכת
כתובות (סב, ב): מעשה ברב רחומי, שהיה
רגיל כל ימות השנה לשהות אצל רבא בעירו
מחוזא, והיה שב לביתו בכל ערב יום
הכפורים. יום אחד, בערב יום הכפורים,
נמשך מעט בלימודו והתאחר ללכת לביתו.
היתה אשתו יושבת ומצפה וחושבת בלבא:
עכשיו הוא בא! עכשיו הוא בא! אך לבסוף
לא בא. חלשה דעתה ונשר לה דמעה מעינה.
באותה עת יושב היה רב רחומי בעליה,
נפחתה העליה מתחתיו, ונפטר רב רחומי.

הגה"צ רבי חיים שמואלביץ זצ"ל³
הביא מעשה זה והקשה: היאך גרמו מן

כאיש אחד, אבל מי שהוא יש בעיני עצמו
ואדם שלם אין לו הצטרפות אל זולתו, ומצד
הנקודה הטובה שיש באיש הישראלי מה
שאין בזולתו מחויבים לנהוג כבוד זה בזה,
כי זה מקבל מזה וזה מזה.

ולפי זה יובן שכ"ד אלף התלמידים
גלגולי שבטו של שמעון הנ"ל, עליהם היה
לתקן החטא שבגלגול הראשון שהיו יש
בעיני עצמם, אך החטא שמגלגול הראשון
משך את לבם לאותו החטא כידוע בסוד
עבירה גוררת עבירה, ובכתבי האר"י
שלעבירה שאדם מתאוה לה ביותר, ידוע
שבא לזה העולם לתקן אותה עבירה והוא
כנ"ל. ועל כן בזמן שביין פסח לעצרת שהוא
זמן ביטול הישות כנ"ל, נענשו הם על החטא
הקדום שבגלגול הראשון שהיה להם לתקן
ולא תקנו.

לא תונו איש את עמיתו

והנה במתניתין (ב"מ נח, ב) איתא:
כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה
בדברים. ובגמרא איתא: תנו רבנן, לא תונו
איש את עמיתו (ויקרא כה, יז), **באונאת**
דברים הכתוב מדבר. אתה אומר באונאת
דברים, או אינו אלא באונאת ממון? כשהוא
אומר (ויקרא כה, יד) וכי תמכרו ממכר
לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את
אחיו, הרי אונאת ממון אמור, הא מה אני
מקיים לא תונו איש את עמיתו? **באונאת**
דברים.

ועוד שם: אמר רבי יוחנן משום רבי
שמעון בן יוחאי: **גדול אונאת דברים**
מאונאת ממון, שזה נאמר בו זיראת

³ ראש ישיבת מיר בפולין שנגחאי ובירושלים עיה"ק תובב"א, ראה שיחות מוסר תשל"ב מאמר ב'.

מעולם. רבי יהודה אומר: אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים...

כמה מלקויות בלי רצועה ביד האדון

וזה לשון החינוך (מצוה שלא) כמה אזהרות וכמה זירוזין שהזהירונו זכרונם לברכה בענין זה, **שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישם**, והפליגו בדבר עד שאמרו שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים.

וראוי להיזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהי נשמע חירוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליהן יותר מן הממון, וכמו שאמרו זכרונם לברכה גדולה אונאת דברים מאונאת ממון... ולא יהיה באפשר לכתוב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להיזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי האדם יראה לעיניים והוא יראה ללבב. וכמה מעשים כתבו לנו זכרונם לברכה במדרשים ללמד על זה מוסר.

ואפילו בקטנים ראוי להיזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדי, זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבני ובנותיו ובני ביתו של אדם. והמיקל בהם שלא לצערן בעניינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד. והעובר על זה והכאיב את חבריו בדברים, באותן שפירשו חכמים זכרונם לברכה כבעל תשובה ובחולה ובכיוצא בהן, עבר על לאו זה, אבל אין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקויות

השמים שימות בעלה מחמת דמעתה, והלא עתה תגדל צערה פי כמה וכמה, שהרי לא ישוב לעולם? אלא ודאי – אמר רבי חיים שמואלביץ – מוכח מזה שהצרה הבאה לו לאדם מחמת דמעת הזולת, איננה מתורת עונש, אלא מטבע העולם, כי כן הוא הטבע שהדמעה פוגעת כאש.

וזאת יש לזכור, שכל מאמרי חז"ל המדברים בחומר היוצא מאונאת דברים, אין תכליתם רק להודיע לאדם את העונש ח"ו אם לא יהיה זהיר בזה, אלא בעיקר להודיע לו כמה חמור איסור זה בשמים⁴.

אונאת דברים כיצד?

הנה התנא במסכת בבא מציעא הביא כמה דוגמאות לאיסור אונאת דברים: לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח. אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך.

ובברייתא שם: אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך. אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה?! אם היו יסורין באין עליו, אם היו חלאים באין עליו, או שהיה מקבר את בניו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב (איוב ד, ו) הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך, זכר נא מי הוא נקי אבד. אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו, לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה, ויודע בו שלא מכר

⁴ ראה פירוש המשניות להרמב"ם אבות פ"ב מ"א.

לצער את הזולת, ולכן הגם שהאדם מתכוון לטובת חברו, אם הדרך להגיע אל אותה טובה עוברת דרך אונאת דברים, אסור לו לעשותה⁵.

וכבר אמר הרה"ק ה'שרף' מקאצק זיע"א: היאך יתכן שתבוא אשה יהודייה למידת אכזריות כזו, עד שתוכל לשאול את צרתה: "כלום קנית היום מעפורת לבנך גדול או חלוק לבנך קטן?!" אי אפשר להגיע אליה – אמר השרף מקאצק – אלא כשמתכוונים לשם שמים.

ביאור דבריו הקדושים: כל איש יהודי יש לו לב רחמן, וכשהוא בא להעליב את חברו, אף הוא עצמו מרגיש את עלבון חברו ונסוג לאחור. ומה היא עצת היצר? הוא בא ומפתה אותו שיעשהו לשם שמים, כי אז הוא תולה את עצמו בכבוד שמים ומרגיע את מצפוני לכו, וכיון שהוא מרגיע את מצפוני לכו ממילא אין לו מה שימנע אותו מלהעליב אותו.

ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד

ונחורץ להדגיש, שכל זה אמרו חז"ל על פנינה, אשר הם עצמם העידו עליה שהתכוונה לשם שמים מתחילה ועד סוף, ומה יענו ליום פקודה אותם שרק מרמים את עצמם שהם מתכוונים לשם שמים והם עצמם יודעים שאין כוונתם אלא לכבודם או כדי להרבות ממונם.

צא וראה היאך פירש הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זיע"א לשון הפסוק (בראשית יג, יג) "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד" – אנשי סדום רעים בגופם וחטאים בממונם (כפירוש רש"י שם) לה' – הם אומרים שכוונתם

מבלי רצועה של עגל ביד הארון המצוה על זה, יתברך ויתעלה.

ואוהביו כצאת השמש בגבורתו

ובהמשך דבריו: ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חברו בדברים הרעים שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצווה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצווה אותנו שנתרחק מן המידה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכך יציל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים...

ואולם יש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכניס עצמם בהוראה זו להשיב חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין יותר מדי, ועליהם אמרו זכרונם לברכה (שבת פח, ב) הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משיבין, עליהם הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

אונאה לשם שמים

הנה חז"ל (ב"ב טז, א) העידו שפנינה אשת אלקנה התכוונה לשם שמים בצערה את חנה צרתה, כי רצתה שתתרעם על שהיא עקרה ותתפלל, ואף על פי כן נענשה. לימדונו חז"ל בזה שאין שום היתר בעולם

⁵ ראה באר משה (אז/רוב) ש"א א, ו.

עבור חטאיו, שהרי אין יסורים בלא עוון, מכל מקום אין התפקיד מוטל על חברו לאומרו לו. וכבר אמרו חז"ל (יבמות סה, ב): כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע.

שימו לב אל הנשמה

עוד זאת יש לדעת, שרוב הנכשלים באיסור אונאת דברים, אינם עושים כך מחמת מידת אכזריות, שהרי בני ישראל רחמנים הם ואינם רוצים להכאיב את חבריהם, אלא מפני שאינם שמים את לבם. ולכן צריך להיות ער תמיד ולזכור שהרבה מן הדיבורים שיש בין אנשים המשוחחים במילי דעלמא, אסור לדבר אותם. הרי כך הוא טבע העולם, שכל אחד יש לו את ה'פעקל' [חבילת צרות] שלו ובו הדברים המצערים את לבו, ולכן ככל שמדברים אנשים באופן חופשי מבלי לשים לב אל הדיבורים היוצאים מן הפה, לא יימלט שלא ייכשלו באונאת דברים. והלא אפילו הקורא את חברו בכינוי כשאינו חפץ בכך נקרא מאנה את חברו. וכן כתב הגאון רבי יעקב בלוי זצ"ל⁶, שהגזול את שנתו של חברו, אף אם נאמר שלא עבר על איסור גזל, אבל בוודאי עבר על איסור אונאת דברים.

עכ"פ הדרך להינצל מכל זה, ובפרט בימי הספירה, הוא בעיקר על-ידי לימוד הדברים ושימת לב על כל דיבור שאנו מוציאים מהפה, וכשנעשה את שלנו הקב"ה יעשה את שלו ויצילנו מכל מכשול ופגע רע.

לשם שמים, אבל האמת היא שאין כוונתם אלא ל"מאוד", דהיינו להרבות את ממונם, כמו "בכל מאודך" שפירושו ממוך⁶.

אם שלש אלה לא יעשה לה

והנה יש המצדיקים עצמם בהעליבם את חבריהם באומרם שהם אומרים דברים אמתיים. אך האמת היא שככל שהדבר אמיתי יותר כך הוא מעליב יותר ועוברים עליו על איסור אונאת דברים. ולכן תראה שכל הדוגמאות שהביאו חז"ל גבי איסור אונאת דברים, הם דוגמאות של דברים אמתיים, כמו: אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטרפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה? ! וכן: אם היו יסורין באין עליו... אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב (איוב ד, ו) הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכך, זכר נא מי הוא נקי אבד.

הכלל הוא, שכל דבר אמתי צריך להיאמר רק בזמן הנכון ובמקום הנכון ועל ידי האיש הנכון, וכשאין כל שלושת אלו נכונים, האומר אותם עובר על איסור אונאת דברים. ולכן הגם שאם היינו רואים אחד אוכל נבילות וטרפות, היה מותר לנו לבוא אליו בטענה ולומר לו: פה שאוכל נבילות וטרפות היאך ילמד לאחר מכן תורה? אבל עכשיו שכבר אכל נבילות וטרפות, אסור לנו לדבר אליו במטבע זו.

וכן הדבר בענין מי שבאים עליו יסורים, שהגם שהוא עצמו יש לו לדעת שהם באים עליו

⁶ ראה דברי מאיר (פרמישלאן) על המשנה ארבע מדות באדם.

⁷ דומ"ץ העדה החרדית בירושלים עיה"ק תובב"א, ומחבר ספר פתחי חושן על חו"מ ועוד ספרים חשובים. ראה פתחי חושן הלכות גניבה ואונאה (פט"ו הערה א).

הסתכלות אלוקית על העולם – מתורת הרה"ק רבי מנחם מענדיל ב"ר משה מוויטעבסק זיע"א

נסתלק לגנוי מרומים ביום א' באייר ה'תקמ"ה

במחיצתו של הבעש"ט

איש, שאל אותו בעל התולדות: "נו, היכן אתה אוחז באותו סיפור?" נאנח ואמר: "אני כבר אוחז בחציו השני של הסיפור". אנחתו באה לו מפני שהיה עדיין צעיר לימים, ומזה שכבר אחז בחציו השני של הסיפור הבין שאין לו זמן ארוך עלי אדמות. ואכן בעת הסתלקותו היה בן ארבעים ושמונה או חמישים ושמונה שנים בלבד (תלוי לפי הגרסאות אם נולד בשנת ה'ת"צ או בשנת ה'ת"ק).

בעודו ברוסיה היה פעם שחלה במחלה קשה והיה נחלש מיום ליום. כיון שראה את מקורביו דואגים לשלומו, קרא ואמר: מה יש לדאוג? הלא אני יודע מסיפורו של הבעש"ט שמצפים לי עוד שנים הרבה ושעתיד אני להבריא ולעלות לארץ ישראל. וכן היה, הוא הבריא ועלה לארץ ישראל והנהיג את נשיאותו ברמה שם במשך יותר מעשר שנים.

כטיפת מים לעומת הים הגדול

ידוע על הרה"ק מוויטבסק שהיה לו מוח גדול, וכפי שהתבטא פעם הרה"ק רבי אברהם מקאליסק זיע"א שהנהיג יחד עמו את עדת החסידים בעיה"ק טבריא ת"ו: "המוח שלי לעומת המוח שלו הוא כטיפת מים לעומת הים הגדול". ובכן ההשגות הגבוהות אשר בדברי קודשו שנדפסו בספר

הרה"ק מוויטעבסק היה מתלמידיו המובהקים של המגיד הקדוש ממעזריטש, ונמנה גם על תלמידי הבעש"ט הק' מפני שביקר אצלו שתי פעמים. הראשונה היתה כאשר היה בגיל תשע והצטרף אל אביו בנסיעתו אל רבו הבעש"ט הק', והשניה היתה בהיותו אצל המגיד והצטרף אליו בנסיעתו אל הבעש"ט.

על נסיעתו השניה מסופר, שהבעש"ט סיפר לו אז סיפור ארוך על סוחרים ורמזו לו בסיפור זה כל מה שעתיד להיות עמו עד סוף ימיו. כשגמר את הסיפור, שאל אותו הבעש"ט אם הבין. וכשענה שלא הבין, חזר וסיפר לו את הסיפור מתחילתו לסופו. כשגמר לספרו בשניה, אמר הרה"ק מוויטעבסק שכבר הבין מעט. חזר הבעש"ט וסיפרו לו בשלישית, ואז אמר שכבר הבין את כולו.

נכחו שם בשעת הסיפור גם המגיד הק' ובעל ספר תולדות יעקב יוסף, אך הם אמרו שלא ירדו לסוף דעתו של רבם והבינו רק חלק מהסיפור, ורק הרה"ק מוויטבסק הבינו עד הסוף.

לאור סיפורו של הבעש"ט

טרם עלתו לארץ ישראל, כידוע שעלה בשנת ה'תקל"ז בלוויית שלוש מאות

יותר (כי על-ידי התגברות העבודה, נחלש עוד יותר האמונה בהשגחה פרטית בלבנות בני ישראל), ובאמת לא ידעו כי גם זה מאת אלוקים הוא, שהרי קושי השעבוד היה משלים כמאמר חז"ל (שהשלים לארבע מאות שנה שנגזר עליהם להיות במצרים). וזהו 'בא אל פרעה והתרה בו כי אני הכבדתי את לכו', פירוש להסביר לו אופן ההשגחה פרטית כנ"ל, כי אף גם זאת שהכביד עולו על ישראל, לא מחמת חזקת ידו היא זו להורות על העדר ההשגחה, אבל אדרבה היא בעצמה השגחה נפלאה כנ"ל.

יסוד נפלא הוא שצריך להתלוות אלינו בכל אשר נלך, שאם לפעמים אנו מתפללים על איזה דבר ואין אנו רואים את ישועתנו קרובה לבוא, נדע שאין זה מפני שאין השגחה בעולם ח"ו, אלא מפני שעכשיו מסבב הקב"ה ישועה עבורנו באופן שהוא יודע לנכון.

ומוסיף שם עוד בלשונו הטהור: והנה באמת רחוק מרשעים ויפג לבם להאמין בהשגחה פרטית כזו, שאין אדם נוקף אצבעו, ואין שום עשב יבש ונעקר, ואין שום אבן נזרקת כי אם בזמן ובמקום הראוי להם, כמאמר (קהלת יא, ג) 'מקום שיפול העץ שם יהוא', ואין שום תנועה גדולה וקטנה, מן הצמצום הראשון עד שפל המדרגות שבארץ ושמחתח לארץ [ללא השגחה פרטית]. הכל מאתו יתברך כפי חכמתו לשמו ולכבודו לגלות אלוקותו וחכמתו ומידתו יתברך רחום וחנון.

תמונות אותיות האל"ף ב"ת הן רק לבושים

בהמשך דבריו מדבר הצדיק מענין

"פרי הארץ" בוודאי לא נוכל להגיע לעומק דבריו, אך נשתדל להוציא מהם את מה שנוגע עבורנו לחיזוק האמונה.

הוויכוח בין משה לפרעה

וזה לשונו הקדוש בתחילת פרשת בא: הנה התורה אמרה 'בא אל פרעה' (פירש רש"י: והתרה בו) 'כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו'. הענין ידוע להיות פרעה השיב 'לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח', ופירשו המפרשים כי פרעה היה מכחיש בענין השגחה פרטית שהוא שם הוי"ה ב"ה המהווה ומחיה את הכל. אם אמנם היה מודה באלוקות בענין שאין העולם מחודש על-פי מקרה כי אם על-ידי כוונת המכוון, אבל נמשך אחר אמונת שארי האפיקורסים כי עזב ה' את הארץ אחרי עשותה תחת המזלות כוכבי השמים וכסיליהם ועל ידם הם כל הנהגות העולם, ולכן היו כל אומות העולם עובדי כוכבים ומזלות.

מבאר הרה"ק מוויטעבסק שזה היה הוויכוח בין משה רבינו לפרעה, משה רבינו ביקש להוכיח לו שהקב"ה משגיח גם היום על כל דבר, קטן כגדול, בהשגחה פרטית, ופרעה השיב לעומתו שהניח את עולמו בידי הכוכבים ומזלות.

ההשגחה שבתוך ההסתרה

וממשיך שם: וזהו שאמר משה: 'ומאז באתי לדבר בשמך', שהוא בהשגחה פרטית, שהוא שם הוי"ה, 'הרע לעם הזה', כידוע מענין התחזקות הקליפה לעמוד על נצחונה בכפירת ההשגחה פרטית ויעבירו את בני ישראל בפרך בכדי להתחזק בעניינה

תמיד מה מסתתר מאחורי כל מה שנקרה בדרכם, ולמשל – אם ייגש אליהם אחד בבוקר לברכם בצפרא טבא, יידעו מיד לומר שכוונתו לבוא עוד מעט או לאחר שבוע ושבועיים לבקש מהם הלוואה וכדומה. וכשיקבלו טלפון מידידים מנוער, השאלה הראשונה שישאלו תהיה: "מה הביאך הלום? לאיזו טובה אתה מצפה ממני?", וכשישיב הלה שלא התכוון לכלום כי אם לשאול בשלומם מפני שעלו לו געגועים אליהם, לא יאמינו לו אף לא רגע אחד.

מהם ניקח לעבוד את ה'. בכל מה שנפנה ובכל מה שנשים עינינו, נדע תיכף ומיד מה מסתתר מאחוריו ונשאף אליו. כשנבוא לקיים מצוה אחת ממצוות התורה, לא נקיים אותה באותיותיה בלבד, אלא נתבונן מה יש בה, **מה רצה הקב"ה שיתרחש בלבנו באמצעות מצוה זו**, וכשננהגה כן פעם אחר פעם, **תהיה הדביקות שלנו בה' בעוצם גדול**. וכמו שהוא בקיום המצוות, כן הוא בדברים גשמיים, ולכן **אם נראה שאחד נופל או קם, נבין שהקב"ה דיבר עמנו באמצעות**

זה וננסה ללמוד את דיבורו כדי להבינו. וכשנחיה באופן זה, יקבל אצלנו מאמר חז"ל (ברכות ה, א) "אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו" משמעות אחרת, כי מי שאינו חושב אף פעם מהקב"ה ואינו מחפשו מתחת לדברים הנגלים לעיני הבשר, כשיבואו עליו יסורים יצטרך לעמול קשה להבין כי הקב"ה מסתתר מאחוריהם ושהוא מדבר עמו וחפץ בקרבתו. אבל **מי שמחפש תמיד את הקב"ה מתחת לדברים הנגלים, כשיבואו עליו יסורים יבין מהם ממילא את דבר ה' ואמונתו רק תלך ותתחזק על ידם.**

האותיות שנבראו בהן שמים וארץ, ומייסד יסוד נפלא, וזה לשונו הטהור: כל האותיות אשר על ידן נבראו שמים וארץ וכל העולם כידוע, בוודאי לא מאותיות התמונה כפי שהן עכשיו נבראו, כי אם על-ידי עניינם בהתפשטות התמונה מאתן, והתמונה שלהן לא באה כי אם להתלבש עמהן בכדי להבין ענין קריאתן לקטן המתחיל אל"ף ב"ת, כי אי-אפשר להתחיל כי אם בהראות לו תמונה אחת וללמדו קריאתה.

וכן כל התורה והמצוות שהם כל שמותיו ומידותיו יתברך בהתפשטות התמונה והגשמיות מאתם, כי אם הנקודה שבלב הפנימית שבתוך תוכה, שהוא מופשט מכל תמונה וגשם בלתי לה' לבדו, והדבק במידותיו יתברך מה הוא חנון כענין מצות צדקה או מצות ואהבת לרעך כמוך שהמידות הן רחמנות ואהבה אשר הן מופשטות מן התמונה אבל מתלבשות בתמונת האותיות – נתון תתן ואהבת לרעך, ומתפשטים באברים גשמיים לעשותם. וכן כל המצוות, הכל שמותיו יתברך וענייני הדביקות בו יתברך אם על-ידי מעשה האברים או רוח ה' דיבר בו ומילתו על לשונו הקשורים והעטופים בו יתברך בורא שמים חדשים וארץ חדשה.

גילה לנו אפוא הרה"ק מוויטעבסק שעבודת החיים של האדם ברוחניות כמו בגשמיות הוא להעמיק יותר ממה שנראה לו בעיני הבשר שלו, ולהבין ולהשכיל שכל מה שהעניינים רואות אינם אלא לבושים גשמיים, והדבר האמתי הוא האלוקות שנמצא בפנים.

כי מהם ניקח לעבוד את ה'

אנשים בעלי חשיבה פוליטית, יידעו

הנהגת הטבע מורה על אלוקות

עוד מבאר הרה"ק מוויטעבסק על-פי דרכו, שמה שהקב"ה אינו משנה את הטבע אלא עולם כמנהגו נוהג בדרך כלל, הוא גם מהאי טעמא, כי בעוד מצבי הרוח של האדם משתנים ללא הרף, פעם הוא מקבל החלטה נחושה לקום לתפילת ותיקין ופעם הוא מקבל החלטה ללמוד עד השעות הקטנות של הלילה ולקום באיחור, וכן הלאה, אצל הקב"ה אינו כן, ולכן אותה סיבה שהיתה לו בתחילה להנהיג את עולמו על כל פרטיו ודקדוקיו באופן מסוים, עדיין קיימת גם עתה, ומאז ועד עתה היא ממשיכה להתנהג באופן זה ללא שינוי.

אמור מעתה: הנהגת הטבע איננה מורה על העדר השגחה פרטית, אלא אדרבה היא מורה על הנהגה אלוקית שאין בה שינוי. ולכשנרצה נוכל ליטול ראייה מן הצדיקים שניחנו במידת ההשתוות ומתנהגים בכל ימות השנה, בזמנים עצבים כמו בזמנים שמחים, באותה מידה של שמחה וקורת רוח. ומאין שואבים כוח זה? הוי אומר: מדביקותם בה', כי בהיותם דבוקים בה' המסובב את כל הסיבות, אין להם שום דבר שיגרום להם לשנות את מצב רוחם לפי התנאים החיצוניים⁸. וכשאנו מסתכלים על צדיקים אלו, אנו מפליאים את התנהגותם זו ומבינים שהיא הנהגה שלמעלה מדרך הטבע ובאה מחמת דביקותם בה'. לימדנו הרה"ק מוויטעבסק שגם בראותנו את העולם מתנהג בלי שום שינוי, נסתכל על כך באופן זה, ונבין שהקב"ה אין בו שום שינוי ולכן אינו

משנה את הטבע מחמת תנאים חיצוניים.

ביאור תשובת רבי פנחס בן יאיר

ועל פי זה מפרש הצדיק המעשה של רבי פנחס בן יאיר במסכת חולין (ז, א): "רבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין, פגע ביה בגינאי נהרא, אמר ליה: גינאי, חלוק לי מימך ואעבור בך, אמר ליה: אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה, אני ודאי עושה. אמר ליה: אם אי אתה חולק, גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם. חלק ליה". כי הנה לפי הפירוש הפשוט לא השיב התנא כלום לטענתו של הנהר כי אם גזר עליו לחלוק.

אך התשובה היא, כי בהיות הצדיק עצמו התגלות אלוקות, יכול הוא לשנות את הטבע ולמלא את מקום הטבע בהתגלות האלוקות שלו. וזה מה שהשיב לו: "אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך ים לעולם" – כלומר יש בידי היכולת לגזור עליך להתייבש ולמלא את מקומך בהתגלות האלוקות, ואם כן טענתך שאתה מגלה את כוח האלוקים בוודאי ואני רק על צד הספק, אינה טענה.

אתא מ'א וכבא לנורא

ומה נפלאים דבריו של הרה"ק רבי אורי מסטרעליסק זיע"א המובאים בספר "שפת אמת" (ברעזאן פרשת נח): מי שמאמין שהבורא ב"ה ברא שהמים מכבין את האש, אין אמונתו שלמה, רק החיוב לידע ולהאמין שבכל עת ורגע – בכל מיני

⁸ ראה תחילת ספר צוואת הריב"ש (ד"ה שוית' ה' לנגדי תמיד).

מידה שתהיה, אם לא על-ידי אותיות. נמצא שהכסיל ההולך במכת החושך מחמת הקנאה והתאוה והכבוד שהם היפך מידת האהבה והיראה וכו', אי-אפשר לו לראות אותיות אור חיותו בחבירו, ומחמת הקנאה והתאוה והכבוד הוא מכבה בעצמו אור חיותו הנכלל בחבירו ומסלף דרכו ואור נתיבתו... וזהו הפירוש במכת חושך 'לא ראו איש את אחיו', פירוש לא ראו את האותיות שבאחיו... אבל לכל בני ישראל היה אור במושבותם, דהיינו בכל מקומות אור חיותם. ומה גם שנתחדשו כנשר נעורם בכל מושבות ה'.

כללא דמילתא: הסתכלות פחיתות חבירו הם אותיות של עצמו שבחבירו המתנצצים אליו, וראות אור החיות שלו שבחבירו אינו יכול לראות מחמת גלות החושך והעיוורון, ואם גאול יגאל, עיניו יראו ועפעפיו יישירו נגדו וליהודים היתה אורה וכן תהיה לנו ולכל ישראל אמן כן יהי רצון.

הנה לדברי הצדיק מבואר הפלא ופלא מדוע אלו המביטים על הזולת בעין טובה ונותנים להם משל עצמם, מקבלים חיות עצומה ושמחים בחלקם, שהרי הם שואבים את חיותם הפזורה בנשמות חבריהם. ועוד מבואר לדברי הצדיק שהחי באופן זה, לעולם לא יקנא בזולתו, כי אדרבה ככל שיראה שקרני ההצלחה זוהרים אצל חבריו, יוסיף וישמח על חלקיו שלו שמשיגים טובה ולא יראה שום סיבה להתקנאות בהם.

המים הקיימים בעולם נותן הקב"ה כוח השגחתו שיהיו למים הללו כוח הטבע לכבות האש, ובלא זה לא היו המים מכבין האש אף שהם מים.

כל ישראל ערבים זה בזה

והנה באגרתו של הרה"ק רבי אברהם מקאליסק זיע"א המובאת בספר "פרי הארץ" (מכתב לג) כתב כדברים האלה: בזוהר הקדוש איתא שכל בני ישראל כלולים איש באחיו, וזהו כל ישראל ערבים זה בזה שמעורבים אורותיהם וחיותיהם זה בזה. ומטעם זה נצטוונו לאהוב זה את זה, כי אין אחד יכול להגיע לשלמותו כי אם על-ידי כל כללות ישראל, שהרי חלקיו מפורזים בנשמות כל ישראל, ורק על-ידי שיתייחד עמהם יבוא לשלמותו.

וזהו הפירוש (תהלים ד, ז) "רבים אומרים מי יראנו טוב", דהיינו איך נגיע לכך שיהיה כל אחד טוב רואי לראות חיותו וטובו ואורו הנכלל וגנוז בחבירו, התשובה היא: נסה עלינו אור פניך ה', דהיינו על-ידי שנראה את אור פניו של ה' המהווה כל הוויות ולית אתר פנוי מיניה החבוי בתוך בני ישראל, על ידי זה יוכל לראות ולקבל כל טוב על-ידי התגלות מידת חברו הצפון וכלול וגנוז בתוכו אור חיותו של עצמו.

הסתכלות של אור לעומת הסתכלות של חושך

וממשיך שם באגרתו: וזה ידוע שאי-אפשר להיות שום מחשבה בעולם, מאיזו

זכות הצדיקים הקדושים יגן עלינו ועל כל ישראל אמן

מדור שבת קודש – צפרא דשבתא

נשמת כל חי

ברכת השיר

השבח "נשמת כל חי" כבר היתה נהוגה בזמן התנאים, וכדאיאת במסכת פסחים על המשנה: מזגו לו כוס רביעי, גומר עליו את הלל, ואומר עליו ברכת השיר – מאי ברכת השיר? רבי יוחנן אמר – נשמת כל חי. ובתוס' שם מבואר שלכן נקרא ברכת השיר, מפני שהיו אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה.

ובסידורים ישנים יש שחיברה התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי, וכן איתא בזוהר הקדוש פרשת תרומה, שמטעם זה אומרים נשמת כל חי ביום השבת, מפני ששבת הוא יומא דנשמתין.

במערת צורים יוסד ותוקן

ובפירושו "עץ חיים" להגדת "אגדתא דפסחא"⁹ כתב: שמעתי גדולים נחלקים, יש אומרים רבי שמעון הגדול בן פזי יסדו, ויש אומרים רבי שמעון בר יוחאי בהיותו במערה ונתפלל על מזונו והקב"ה הכין לו עץ חרובים ומעיין אחד, וזהו 'ברעב זנתנו' ו'מחלאים רעים', שכל גופו נעשה קמטים עד שהעלה חלודה. ומוסיף שם: ומכאן ראייה – כל חי גימטריה חכם, שחכם גדול

הוא שהיה משתבח בעצמו שהוא ובנו רבי אלעזר מאותם שמובטחים לעולם הבא ודי לכל העולם בלימוד תורתם אומנתם, שאמר לבנו די לעולם אני ואתה.

עוד הביא בסידור כל בו שיטה המייחסת אותה לשמעון בן שטח, ובסידור "עבודת ישראל" ייחס אותו לרבי שמעון ברבי ווא המוזכר הרבה בירושלמי.

היוצא לנו שלכל המקורות חוברה התפילה על-ידי התנאים, וכפי הנראה עבר במסורה שהתנא רבי שמעון חיברה, ומביא בסידור "כל בו" שרמזו בו שמו שמעון ש'וכן עד, מ' ידמה לך, ע'ד הנה, ו'אילו פינו, נ'שמת, אלא שנחלקו איזה רבי שמעון זה אומר בכה וזה אומר בכה.

אמנם דעת רש"י בספר האורה, מחזור ויטרי, הרוקח והמורדכי שאנשי כנסת הגדולה תקנונו כמו שאר ברכות ותפילות.

הודאה על יציאת מצרים

ובטור (סי' רפא) כתב: "ואחר השירה (אז ישיר) מוסיפין נשמת שיש בו מענין יציאת מצרים – לכך סמכוהו אצל השירה". מבואר שאחד מן הטעמים העיקרים שאומרים נשמת בשבת, הוא כדי להודות על יציאת מצרים. ומזה אנו לומדים שחיוב

⁹ הגדה של פסח בלשון יהודי תימן, פירוש עץ חיים למהר"ר יחיא צאלח זצוק"ל גדול רבני תימן וראש ישיבת צנעא משנת ה'תק"ז עד לפטירתו בכח ניסן ה'תקס"ה.

והרה"ק רבי צבי הירש זיע"א כיבדו להתפלל פסוקי דזמרה לפני העמוד. כשהגיע ה"בני יששכר" לנשמת כל חי, היתה לו כזו התפשטות הגשמיות עד שהרה"ק מזידיטשוב לא היה יכול להסיר ממנו את עיניו. כשהגיע ל"שוכן עד" והיו צריכים להחליף החזן (כמנהג רוב המקומות), לא זכר ה"בני יששכר" היכן הוא נמצא מרוב התפשטות הגשמיות ונשאר לעמוד אצל העמוד עד סוף התפילה. בתום התפילה התבטא הרבי מזידיטשוב: **כשרבי צבי אלימלך** (בעל בני יששכר) **אמר נשמת, ראיתי איך כל הפמליא של מעלה באו לאומרה יחד אתו.**

אליו שואף זורה

החסיד רבי נטע ציינווירט זצ"ל¹¹ היה אומר: התכווננו וטראו שמהותו של היהודי הוא להכין את עצמו. בכל עת ובכל זמן הוא מכין את עצמו. בלילה הוא מכין את עצמו לק"ש שעל המיטה, בק"ש שעל המיטה הוא מכין את עצמו לשינה, השינה היא הכנה לקימה, הקימה היא הכנה לברכות השחר, ברכות השחר לתפילת השחרית, תפילת השחרית לעבודת הבוקר, עבודת הבוקר לתפילת המנחה, מנחה למעריב, וכן הלאה מסתובב לו הגלגל ואינו עוצר לרגע. תשאלו: לאן מופנות כל ההכנות האלו? מתי יגיע היהודי ליעדו? התשובה תהיה: **כל ההכנות מופנות לנשמת כל חי של יום השבת, כי נקודת השבוע היא השבת, ונקודת השבת היא יום השבת, ונקודת יום השבת**

ההודאה על יציאת מצרים איננה בחג הפסח בלבד, אלא גם בכל ימות השנה, ומשום **שעיקר עבודתנו לבורא עולם הוא על-ידי שהוציאנו מבית עבדים וקנה אותנו לעצמו.** ומכיון שבשבת אנו שובתים מכל מלאכה ומרגישים כבני חורין, לפיכך **מוטל עלינו ביום זה לעסוק יותר מכל יום בהודאה על יציאת מצרים אשר נעשינו על ידה בני חורין.** ועוד מבואר בספרי הצדיקים שיום **השבת הוא יום של שירה** – "מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון", והנה הוא מקבל את ביטויו בעיקר בעת אמירת הנשמת, ולכן החסידים ואנשי מעשה אומרים אותה בהתלהבות עצומה ושלהבת קודש.

צדיק אוכל לשובע נפשו

בחומש "היכל הברכה"¹⁰ הביא מה שסיפר הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זיע"א על עצמו לתלמידו הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זיע"א: פעם אחת הלכתי לבית אחד של ערלים לצורך פדיון שבויים והעבירו לפני תבשיל ערב מאוד ששוויו שמונה מאות זהובים, וכיון שלא הכנסתי שום דבר מאכל לפי מאז תחילת היום, אחזני בולמוס. ומה עשיתי? **הזכרתי לעצמי נשמת כל חי של שבת וקיבלתי מזה תענוג גדול עד שהתיישבה דעתי.**

עם פמליא של מעלה

על הרה"ק בעל "בני יששכר" **מדינוב זיע"א מסופר, שפעם שבת בזידיטשוב**

¹⁰ להרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמארנא זי"ע.

¹¹ מגדולי חסידי באיאן ונקיי הדעת שבירושלים עיה"ק תובב"א.

ש'אדם מצטער שכינה מה לשון אומרת: קלני מראשי, קלני מזרועי!" וכשיתפלל על צער השכינה יתפלל, שתבוא אל קיצה.

וכפי שנכונים הדברים כלפי צער האדם, כך הם נכונים כלפי טובת האדם ותענוגו, כי אם האדם משיג איזה הטבה או תענוג, יידע שהנאת השכינה הקדושה היא שקיבלה הטבה זו או תענוג זה. וזהו מה שכתב השל"ה הק' שההודאה באה עבור הנשמה שהיא חלק אלו-ה ממעל, כי בגללה ובעבורה השיג האדם את כל ההטבות והתענוגים.

ולכן אנו אומרים נשמת כל חי ביום השבת דייקא, כי אם בימות החול האדם טרוד במלאכתו ואין נשמתו באה כמעט לידי התגלות, ביום השבת קודש, כשהוא שוכת מכל מלאכה ועוסק אך ורק ברוחניות, נשמתו באה לידי התגלות עצומה ואז היא פורצת בשירה – "נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלוקיני". וכשהנשמה שרה את שירתה, אף הגוף מצטרף עמה – על כן אברים שפילגת בנו... ולשן אשר שמת בפניו, הן הם יודו ויברכו וישבחו... כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך...

מי ימלל גבורות ה'

אכן עוד ביאור יש במה שאנו מקדימים לומר בתפילה זו "נשמת כל חי תברך את שמך", כי הנה בכל הודאה שאנו נותנים לה' יתברך יש לכאורה קושי גדול, שהרי כל מה שנשבח את הקב"ה יהיה בזה משום פחיתות כבוד לרוב גדלו ותפארתו, וכדאיתא במסכת ברכות (לג, ב): ההוא

היא השירות ותשבחות של תפילת השחר, ונקודת השירות ותשבחות של תפילת השחר היא אמירת נשמת כל חי.

כי אנהנו חלק ה' עמו

כעת נצא בגנים ללקוט שושנים מספרי הצדיקים בביאור תפילת נשמת כל חי. תחילת התפילה: "נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלוקיני ורוח כל בשר תפאר ותרום וזכרך מלכנו תמיד". והנה השל"ה הק' כתב בסידורו "שער השמים": "דע כי זה השבח של נשמת הוא גדול מאוד ומדבר מנפש רוח ונשמה המאירה פנים".

הוי אומר: בראשיתה של תפילה זו, בטרם אנו באים להודות ולהלל על הניסים ונפלאות שעשה עמנו אלוקים, אנו מודים ומהללים לה' יתברך על חלקי הנשמה שנפח בקרבנו אשר הם סיבת הניסים והנפלאות.

וכהמשך דברי השל"ה הק': "כי אנהנו חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו ועל כן עשה עמנו ניסים ונפלאות בכל עת". רוצה לומר: מדוע עושה לנו הקב"ה ניסים ונפלאות ומשגיח עלינו תמיד יותר משהוא משגיח על כל הברואים האחרים? מפני שאנו חלקו ונחלתו ואנו אחוזים ודבוקים בו, ועל כל זאת תודתנו.

הודאה על תענוג הנשמה

בספר "מלכא קדישא"¹² הוסיף בזה ביאור: הנה מבואר בספרים הקדושים שהאדם השרוי בצער, יתבונן בכך שלא צערו שלו הוא אלא צער השכינה הוא, וכדאיתא במשנה (סנהדרין מו, א): "בשעה

¹² על עבודת שבת קודש להרה"צ ר' שרגא האגער האדמו"ר מקאסוב-ב"פ שליט"א

אפילו ביד כל מלאכי מעלה לספר גדולתו ועוזו, ומי ימלל גבורת ה' ישמיע כל תהילתו. ועל כן הוא מסיים 'הודו לא-ל השמים', פירוש שאנחנו שוכני ארץ אין אנו רואים כי אם נפלאות אשר עשה בארץ, אבל אנו יודעין שגדולתו בשמים אין לו שיעור וערך ומספר ואין שכל משיגו, ואנחנו מודים לו ומשבחין אותו בכל גדולתו אשר בשמים אף שאין אנו מכירים בו, מודים אנחנו לשמו בגדולה זו שאנחנו לא נדע ואין אנו מכירים בו.

אף כאן, בנשמת כל חי, אנו מתכוונים להקדים בטרם אנו באים למנות את הניסים והנפלאות שעשה עמנו ה' יתברך, שבאמת הנשמה היא זו שנותנת את ההודיה, והנשמה הלא היא חלק א-לוה ממעל ויודעת שכל מה שאנו הולכים למנות, הרי הם כאין וכאפס לעומת גדולתו יתברך, אלא שאנו באים למנות באברי גופנו המוגבלים מעט מזעיר מגדולת ה' יתברך לפי מה שאנו משיגים בשכלנו המוגבל.

הידיים והרגליים מסייעות לשירה

בנשמת כל חי אנו אומרים: אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, ועינינו מאירות כשמש וכירח וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאיילות, אין אנחנו מספיקים להודות לך...

שאל רבינו החיד"א ז"ל: הא תינה הפה והלשון והשפתיים, שהם האברים אשר על ידיהם מוציאים את ההודאה החוצה, אלא העיניים והידיים והרגליים מה להם ולהודאה? ומה שייך לומר שאפילו היו עינינו מאירות כשמש וידינו פרושות כנשרי

דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוזו והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד. המתין לו עד דסיים. כי סיים, אמר ליה: סיימתניהו לכולהו שבחי דמרך?! וכן איתא במסכת מגילה (יח, א): אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו, למי נאה למלל גבורות ה' — למי שיכול להשמיע כל תהילתו. ועוד שם: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: המספר בשבחו של הקב"ה יותר מדאי, נעקר מן העולם.

והנה בספר הקדוש "סידורו של שבת" ביאר שמטעם זה אמר דוד המלך ע"ה בהלל הגדול בסופו הודו לא-ל השמים כי לעולם חסדו, כדי להודיע שמה ששיבח את הקב"ה עד כה, הוא רק לפי הנגלה לעיני בשר ודם בזה העולם, אבל בשמים גדולתו ותפארתו בלי סוף.

ובלשונו (חלק א שורש ט ענף א): ועל זה רמז נעים זמירות בהלל הגדול, שאמר הכל בשבח הבורא יתברך, ואמר לבסוף 'הודו לא-ל השמים', ולכאורה יתמה הלא כבר אמר 'לעושה השמים בתבונה', ומה חזר להודות לא-ל השמים. ויובן לדברינו, כי אחר סיפורו מנפלאות ה' בארץ, מיציאת מצרים וקריעת הים, ומלחמתו בסיחון ועוג, ושהוא מושיע אותנו בכל עת צרה וצוקה, ויפרקנו מצרינו, ושהוא נותן לחם לכל בשר, וכל השבח אינו כי אם מנפלאות הנגלים שאנו רואים מה שעשה לנו על הארץ, הוקשה בעינינו שלא יהא שבחו גנות ח"ו למלך הכבוד אחר שניתן קצבה לגדולתו ולנפלאותיו ונראה שרק בתשבחות אלו אנו מודים לפניו, ובאמת גדולתו גדלה עולם מהכיל ועוזו לספר כח מי יכיל, שאין כח

זה שאנו אומרים מיד לאחר מכן – "על כן אברים שפילגת בנו... הן הם יודו וישבחו"? הלא כבר אמרנו שאין אנו מספיקים להודות!

בהתחברות הכנסייה הקדושה

ובחתם סופר על התורה (פרשת משפטים) תירץ כי האדם לבדו באמת אינו יכול להודות, אבל בהתחברות כל הכנסייה הקדושה, בהיות כולם אדוקים זה בזה, אזי יכולים להודות לה'.

והביאור בזה, כי כאשר כל הנשמות מתחברות יחד לשיר שירה, הרי השכינה בכבודה ובעצמה נושאת שירה, וכמו שכתוב בספרים קדושים שנשמת כל חי הכוונה לכנסת ישראל השכינה הקדושה שורש הכנסייה של כל נשמות ישראל.

וביאר החתם סופר שזהו הפירוש 'על כן אברים שפילגת בנו', היינו כל נשמות כנסת ישראל שהיא קומה שלמה ומכוונות כנגד האברים. וזהו ביאור המשך התפילה – כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבוע... כי יש נשמות שמכוונות כנגד הפה כמו נשמת דוד המלך ע"ה כדאיתא בזוהר הקדוש, ויש שמכוונות כנגד הלב וכן הלאה, וכשמתדבקים זה בזה יכולים לשבח ולשאת שירה לה' יתברך.

ומבאר שם החתם סופר, שכאשר אנו אומרים 'כי כל פה' כוונתנו להתחבר אל הפה של כנסת ישראל, אל אותן נשמות שנקראות פה, וכן הלאה כל האברים.

מי אנכי שאזכה להתפלל לפני

הקב"ה

עוד יש מהלך אחר בספר "קדושת

שמים ורגלנו קלות כאיילות לא היינו מספיקים להודות לה'?

תירץ רבינו החיד"א ז"ל: ואפשר לפרש שגם דברים אלו מסייעים לשבח להקב"ה, כי המשבח צריך שיהיו עיניו פקוחות להבין דקדוק פרטי וסוגי הנס, וגם עיני השכל בעי כדי לראות עומק הניסים והנפלאות אשר יפליא ה' – מה עמקו נפלאותיו. וזהו הפירוש 'ועינינו מאירות כשמש וכירח', שאפילו היו מאירות כל-כך לא היינו משיגים את עומק נפלאותיו של הקב"ה, כי גם אור השמש והירח מוגבל.

וכמו כן צריך האדם המשורר שיהיו תנועות ידיו ורגליו קלות, כי כובד התנועות מונעים מן האדם להרבות בשירות ומזמורים. ולכן אומרים שאפילו היו תנועות קלות לא היינו מספיקים להודות ולהלל לה' יתברך.

על כן אברים שפילגת בנו

הנה אנו רואים שתפילת נשמת כל חי מיסודת כל כולה, מתחילתה לסופה, על היסוד שאין אנו מספיקים להודות ושטוב לנו השתיקה מן הדיבור. והיינו מפני שככל שהאדם חכם ויודע, הוא יודע שאינו יודע. ואפשר לראות זאת בחוש, כי הנה למשל כאשר ישנה שאלה קשה בהלכה, תמיד ההדיוט שלא למד הרבה, יקפוץ בראש, מפני שהוא סבור שמעט ידיעותיו שיש לו בהלכה יעמדו לו לפשוט את השאלה על אתר. אבל החכם שלמד הרבה, אינו ממנה להשיב על השאלה, מפני שהוא יודע כמה צריך ללמוד כדי לדעת את ההלכות על בורין והוא סבור שעדיין לא למד דיו.

וכאן מתעוררות הקושיא: אם כן מה

להיות במצרים ארבע מאות שנה ויצאנו לאחר מאתיים ועשר שנים, אף אתה מחלאים רעים ורבים ונאמנים דליתנו – **סלק מאתנו החלאים הרעים הפוקדים אותנו, הגם שהם נאמנים ועדיין לא הגיע זמן סילוקם.**

ומציין שם מחבר הספר שכאשר הצדיק מבעלזא אמר פירוש זה, השפיע בכך רפואה שלמה לתלמיד חכם אחד שהיה סובל ממחלה אנושה.

אבן מאסו הבונים

עוד פירוש נאה יש מספר "דברי ישראל": על כן אברים שפילגת בנו – פילגת הוא מלשון מחלוקת, כמו "בימיו נפלגה הארץ", והיינו מפני שיש לו לאדם שני כוחות, כוחו של היצר טוב וכוחו של היצר הרע והם חולקים ביניהם בכל עת. מתכוונים אנו לומר שאנו מודים לה' גם באמצעות היצר הרע, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות נד, א) "ואהבת את ה' אלוךך בכל לבבך – בשני יצריך".

יודעים אנו שבגלל היצר הרע ותעלוליו אנו זוכים לעלות אל ההר ולהתעלות מיום ליום, וכמו שפירש בספר הקדוש "בית אהרן" על הפסוק "אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה", שיצר הרע זה המשול לאבן (אם אבן הוא מתמוסס) מעלה את האדם לראש פינה, ואנו נותנים עבורו הודאה לה' יתברך.

ולאחר שאנו מודים על היצר הרע, אנו חוזרים ומתפללים: "וכל הלבבות יראוך" – שבאמת יקיים כן ונעבוד את ה' בשני יצרנו, כאשר נכניע את יצרנו הרע פעם אחר פעם ולא נתפתה מחלקקות לשונו.

יו"ט" (פרשת חיי שרה) על הפסוק ואברהם זקן בא בימים: כשהאדם נעמד להודות לה' הוא עלול להתמלא בוושה גדולה ולהיאלם דום, ביודעו שהוא כאין וכאפס לעומת גדולת הבורא יתברך שמו, ואם כל הגיבורים הגדולים נחשבים כאין לפניו, כל שכן הוא החלש והדל. ואין יחזק האדם את לבו כדי שיוכל להודות? על ידי שיאמין כי ה' ברוב חסדו נתן לו זכות להודות לפניו, וכמו שפירש הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעז'בוז זיע"א מה שאומרים "על שאנחנו מודים לך ברוך א-ל ההודאות", כי אנו מודים לו על עצם זה שנתן לנו הזכות להודות לפניו כנגד השכל הישר.

ועל זה אנו אומרים בנשמת, מצד השכל אפילו היה פינו מלא שירה כים וכו' לא היינו יכולים להודות, אבל לאחר שנתן לנו הקב"ה זכות להודות לו, אזי אברים שפילגת בנו... יודו וישבחו... כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבוע...

מחלאים רבים ונאמנים דליתנו

בספר "בית פנחס"¹³ הביא פירוש נאה בשם הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זיע"א: במסכת עבודה זרה (נה, א) מבואר שהיסורים נאמנים בשליחותם ונאמנים בשבועתם, ולכן הם פוקדים את האדם אך ורק עד לאותה שעה שנגזר עליו שיהיו אצלו, וכיון שבאה שעת סילוקם מיד הם מסתלקים ממנו ללא כל שהות. ועל זה אנו נושאים תפילה לשמים: מלפנים ממצרים גאלתנו, הלא בעבר פדית אותנו ממצרים קודם הזמן, שהרי נגזר עלינו

¹³ להגה"צ ר' פינחס חיים הלוי האראוויץ זצ"ל רב"ד קאסוב בעמח"ס פתחא זוטא ועוד.

הילולא דצדיקיא פנינים וקרני אורה לזכרו של הגה"ק בעל דברי חיים מצאנו זיע"א

נסתלק לגנוי מרומים ביום כ"ה בניסן ה'תרל"ו

הריני מוסר את נפשי למען כבודו יתברך, הריני מקבל על עצמי סקילה למען בורא כל עולמים, שריפה למען בורא כל עולמים, חנק למען בורא כל עולמים. אז היה קורע מרגליו את בתי הרגליים ורץ לטבול במקוה.

אכן יש ה' במקום הזה

בספר "דברי אמונה" (וישב אות ט), מדרשותיו של בעל "שומר אמונים" זיע"א הנדפס באידיש, מובא שאמר כי שמע מהגאון מנאסויד זצ"ל שכמה וכמה פעמים ראו אצל הגה"ק מצאנו זיע"א גילוי אלוקות ממש. ועוד אמר שתמיד היה חס לבו של הגה"ק מצאנו זיע"א עם ה' יתברך, ותמיד היה אומר בהקיצו משנתו – "לית אתר פנוי מיניה, לית מחשבה תפיסה ביה כלל, אין עוד מלבדו".

אין כאלוקינו בוקע מתוך הנשמה

פעם אמר הגה"ק מצאנו זיע"א בשם רבו הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זיע"א: בדין היה לומר אין כאלוקינו קודם התפילה כדי לבוא אל התפילה מתוך הכנה ראויה, ומדוע לא תיקנו לאמר קודם התפילה? כי

אשר יצר את האדם בחכמה

כשהרה"ק רבי דוד מלעלוב זיע"א חזר מרבו הגה"ק בעל "דברי חיים" מצאנו זיע"א ונשאל מה ראה אצלו, השיב: "גיליתי כי 'אשר יצר' אף היא ברכה היא". וסיפר: התפללתי אצלו באחד הימים שאומרים בהם הלל. לאחר חזרת הש"ץ יצא לצורך וכשחזר התחיל לברך **בנעימות עצומה** – ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר... כולם סברו שהיא פותח באמירת ברכת ההלל, אך הרבי המשיך באותה נעימות – אשר יצר את האדם בחכמה...¹⁴

מסירות נפש בעת הליכתו למקוה

החסיד הנודע רבי ישעיה אשר זעליג מרגליות זצ"ל, משמשו של הרב מבארניב זיע"א, סיפר משמו ממה שראה בעצמו כשהיה משמש את רבו הגה"ק בעל "דברי חיים" מצאנו זיע"א: בתי הרגלים של הרבי היו דבוקים לרגליו מחמת הדם שנזל מהן ונקרש, וכשהיה הולך להמקוה, היה צריך לקרוע אותם בכוח מרגליו. הייתי שומע את הרבי אומר קודם לכן בלהט אש קודש –

¹⁴ עובדה זו מצטרפת אל זו שכבר סופרה על-ידי הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקרלין זיע"א על זקנו הרה"ק בעל "בית אהרן" זיע"א שבירך אשר יצר בנוסח הלל.

הלוי רייזמאן שליט"א, כפי ששמע בעצמו מהרב מבארניב¹⁵ זיע"א: כשהגה"ק מצאנו זיע"א חזר מהלוויית בתו שנפטרה בדמי ימיה בהותירה אחריה יתומים קטנים, היה אז ערב שבת קודש. התכוון להתעטף בטליתו לקראת תפילת קבלת שבת וקודם אמירת "ברכי נפשי" התפשטה נהרה על פניו. התפלאו העומדים סביבותיו על גבורתו באשר הוא מצליח לכבוש את יגונו ולקבל את השבת בשמחה כאילו לא אירע מאומה.

פתח הצדיק ואמר: משל למה הדבר דומה, למי שהולך לתומו בדרך ולפתע הוא מרגיש דפיקה חזקה על גבו, דפיקה שמסכב לו כאב חזק. הוא מבקש להתרגז ולהוציא את חרון אפו על המכה המחוצף, אך כיון שסובב את ראשו ורואה שמדובר בידידו שאוהב אותו אהבת נפש, מיד הוא מחבקו ושמח עמו שמחה גדולה עד שאינו מרגיש כלל בהכאתו שהיכה אותו בגבו.

אף כאן – הפטיר הצדיק – מי זה שהיכה אותי בלקחו את בתי הצעירה בטרם עת? הלא הוא ידידי האהוב ביותר, אבינו אב הרחמן! אשמח עמו ביותר ואזעק בקול – ברכי נפשי את ה'... איי, ברכי נפשי את ה'.

זכות הצדיק יגן עלינו ועל כל ישראל אמן

אילו היו אומרים אותו קודם התפילה היו מרגישים כאילו כבר התפללו, שהרי יש בו ארבע לשונות – אין כאלוקינו, מי כאלוקינו, נודה לאלוקינו, ברוך אלוקינו, שהם כנגד ארבעה העולמות – אצילות בריאה יצרה עשייה, ואף התפילה בנויה מארבעה חלקים כנגד ארבעה העולמות – קרבנות כנגד עולם העשייה, פסוקי דזמרא כנגד עולם היצירה, יוצר אור כנגד עולם הבריאה, שמונה עשרה כנגד עולם האצילות.

הוסיף הגה"ק מצאנו זיע"א על דברי רבו: מדוע אם כן תיקנו לומר אין כאלוקינו לאחר התפילה, והלא כבר אמרו את סדר התפילה שהוא כנגד ארבעה העולמות? התשובה היא כי דווקא לאחר ששוטט העולם בכל העולמות ורואה בחוש כי הקב"ה ממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה, אזי הוא צועק מאליו – אין כאלוקינו אין כאדונינו... אמירת אין כאלוקינו לאחר התפילה איננה אפוא דבר נפרד מן התפילה, אלא היא באה ממילא לאחר התפילה כצעקה הבוקעת מתוך הנשמה.

דפיקה על הגב מידיד אהוב

האדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א סיפר כפי ששמע מהגאון רבי ישראל יצחק

¹⁵ שהי' נכד הרה"ק ר' אליעזר מדזיקוב שהי' בן מורו ורבו הרה"ק מראפשיץ זיע"א ומחוננו של הגה"ק מצאנו זיע"א, והרבה לנסוע לצאנו, ובסוף ימיו עלה לארץ הקודש.

פטרון החודש

מו"ה בנימין וויזער הי"ו

חבר ועד השמעל

לע' נהגלדי ברוך ע' ה"ב"ר חיים שלמה הי"ו - גזטת יקותיאל יהודה בנימין בן לביאה ומשפחתו

מה טוב חלקו וגורלו - זכות הרבים תלוי בו!